

AIGÜES ENCANTADES

JOAN PUIG I FERRETER

EL GUST PER LA LECTURA
2021 – 2022

Guia didàctica

EL GUST PER LA LECTURA 2021 – 2022

Batxillerat

Guia didàctica

Departament d'Educació

Sub-direcció General de Plurilingüisme

Servei de Suports i Recursos Lingüístics

Josep Artigas Prous

Atès el caràcter docent d'aquesta publicació, per a la citació de fragments de textos d'altri i la reproducció de fotografies procedents d'obres publicades (de les quals se cita adequadament la font i el nom de l'autor) ens acollim al dret de citació reconegut a l'article 32.1 del Text refós de la Llei de propietat intel·lectual, aprovat pel Reial decret legislatiu 1/1996, de 12 d'abril, i a l'article 10.2 del Conveni de Berna per a la Protecció de les obres literàries i artístiques, de 9 de setembre de 1886; i, per tant, està exempt de la necessitat d'autorització i abonament dels drets d'autor.

Els continguts d'aquesta publicació estan subjectes a una llicència de Reconeixement-No Comercial-Compartir Igual 4.0 Internacional de Creative Commons. Se'n permet còpia, distribució i comunicació pública sense ús comercial, sempre que se n'esmenti l'autoria i la distribució de les possibles obres derivades es faci amb una llicència igual que la que regula l'obra original.

La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/deed.ca>.

Taula del contingut

1	Introducció	1
1.1	Estructura de la guia	2
1.2	Tipologia d'activitats	3
CONTEXTUALITZACIÓ		4
2	Joan Puig i Ferrer	5
2.1	Turbulències (1882-1904)	5
2.2	Cercant el camí (1904-1931)	7
2.3	Un cert equilibri (1931-1940)	9
2.4	Afany (1940-1956)	11
3	Obra dramàtica	13
3.1	Primera etapa (1904-1914)	13
3.2	Segona etapa (1917-1924)	15
4	Aigües encantades	17
4.1	Moviment literari	18
4.2	Influències	19
4.3	Estructura dramàtica	20
4.4	Personatges	21
4.5	Espais	22
4.6	Conflictes d'idees	25
4.7	Elements simbòlics	26
ORIENTACIONS PER AL PROFESSORAT		28
5	Competències generals i específiques	29
5.1	Competències generals	29
5.2	Competències específiques	30
6	Objectius	31
7	Continguts	32
8	Criteris d'avaluació	33
9	Guia de lectura	34
9.1	Abans de la lectura	34
9.2	Durant la lectura	38
9.3	Després de la lectura	43

BIBLIOGRAFIA, WEBGRAFIA I VIDEOGRAFIA	49
A Bibliografia	50
B Webgrafia	52
C Videografia	53
 ANNEXOS	 54
D Cronologia de Joan Puig i Ferrer	55
E Textos complementaris	58
E.1 «Als amics», d'Antoni Isern	58
E.2 Una crítica a <i>La Escena Catalana</i>	59
E.3 Una crítica a <i>De Tots Colors</i>	60

Índex de figures

2.1	Joan Puig i Ferrer en la joventut	6
2.2	Joan Puig i Ferrer cap a 1910	7
2.3	Joan Puig i Ferrer cap a 1920	8
2.4	Joan Puig i Ferrer cap a 1930	10
2.5	Joan Puig i Ferrer a l'exili	11
3.1	Coberta d' <i>El gran Aleix</i> (1912)	14
3.2	Portada de <i>La Novella Teatral Catalana</i> (1919)	15
3.3	Coberta de <i>La dama enamorada</i> (1924)	16
4.1	Coberta d' <i>Aigües encantades</i> (1908)	18
4.2	Dibuix de Henrik Ibsen	19
4.3	El Foraster (Fèlix Pons) i Vergés (Santi Ricart), <i>Aigües encantades</i> , TNC (2006)	20
4.4	Cecília Amat (Maria Molins), <i>Aigües encantades</i> , TNC (2006)	21
4.5	Mossèn Gregori (Manel Barceló), <i>Aigües encantades</i> , TNC (2006)	22
4.6	El molí de Batistó, Alcover	22
4.7	Les Fonts del Glorieta, Alcover	23
4.8	L'ermita del Remei, Alcover	23
4.9	Pere Amat (Jordi Martínez), a la sala de casa seva, <i>Aigües encantades</i> , TNC (2006)	24
4.10	Cecília (Maria Molins) i Pere Amat (Jordi Martínez), <i>Aigües encantades</i> , TNC (2006)	26
D.1	Joan Puig i Ferrer l'any 1908	55
D.2	Joan Puig i Ferrer amb la seva filla Pilar	56

Abreviatures

Referencio tot seguit, per ordre alfabètic, les abreviatures usades tot al llarg de la guia per designar les obres impreses de Joan Puig i Ferrer i, doncs, les edicions que hi utilitzo.

- Aigües** *Aigües encantades*. Estudi preliminar i propostes de treball i comentaris de text a cura de Jaume AULET. Barcelona: Edicions 62, 2008 (Educació 62, núm. 30).
- Camins** *Camins de França*, 2 vols. Barcelona: Edicions 62, 1988 (MOLC, núms. 78, 79).
- Dama** *La dama enamorada*. Pròlegs de Guillem-Jordi GRAELLS i Margarida CASACUBERTA. Barcelona: Proa, 2001 (Óssa Major, núm. 25).
- Diari** *Diari d'un escriptor. Ressonàncies, 1942-1952*. Introducció de Guillem-Jordi GRAELLS. Barcelona: Edicions 62, 1975 (Classics Catalans del Segle XX, núm. 17).
- Memòries** *Memòries polítiques*. Edició i pròleg de Guillem-Jordi GRAELLS. Barcelona: Proa, 1981.
- Servitud** *Servitud. (Memòries d'un periodista)*. Barcelona: Hogar del Libro, 1980 (Nova Terra, núm. 3).
- Teatre** «L'art dramàtica i la vida», pp. 17-38 dins Joan PUIG I FERRETER, *Textos sobre teatre*. Barcelona: Publicacions de l'Institut del Teatre, 1982 (Monografies de Teatre, núm. 10).

Joan Puig i Ferrer tenia vint-i-cinc anys quan va escriure *Aigües encantades* a Alcover, un drama que fou estrenat al Teatre Romea, de Barcelona, la nit del 22 de març de 1908, per la Companyia de Jaume Borràs, set mesos després que el seu autor l'hagués acabat. El dia 25 de novembre d'aquell mateix any va estrenar *La dama enamorada*, al Teatre Novetats, sota la direcció d'Adrià Gual. Amb aquestes dues peces, Puig i Ferrer culminava el seu ofici d'autor dramàtic i se situava com una de les figures centrals del teatre modernista. Dins d'aquest moviment, *Aigües encantades* pertany al teatre d'idees, és a dir, a un conjunt d'obres compromeses ideològicament, d'esperit reformista i progressista, que subordinen l'estètica i els elements dramàtics a l'eficàcia didàctica de la peça, i cerquen abans que altra cosa l'exposició d'un conflicte per desvetllar la consciència de l'espectador i, en darrer terme, la transformació de la societat. En el cas d'*Aigües encantades*, el conflicte gira al voltant de l'aprofitament d'unes aigües: en un poble de la muntanya tarragonina, la sequera arruïna les collites any rere any, malgrat l'existència d'uns gorgs abundosos que podrien resoldre el problema; el conflicte es planteja amb l'arribada al poble del Foraster, un jove enginyer amic d'una jove de la vila, Cecília Amat, que estudia a ciutat, el qual proposa una solució mecànica —moderna— al problema de l'aigua mitjançant l'anàlisi científica de la problemàtica, que col·lideix frontalment amb la resposta popular —tradicional— basada en la confiança en la gràcia divina. L'esquema prové clarament d'*Un enemic del poble*, una obra del dramaturg noruec Henrik Ibsen estrenada l'any 1883, però Puig i Ferrer no es va limitar a adaptar aquest drama a la pròpia realitat, sinó que va saber complicar l'acció dramàtica amb un segon conflicte entre Cecília i el seu pare, en paral·lel amb aquest primer, que densifica *Aigües encantades* i la converteix en una de les peces més rellevants del teatre regeneracionista català.

La personalitat literària de Puig i Ferrer va més enllà del teatre modernista i, si avui dia, fora dels plans d'estudi, encara se'l recorda, és gràcies sobretot a la seva obra narrativa, llevat segurament d'*Aigües encantades*, un drama que poc o molt no ha desaparegut mai de l'escena professional catalana i que ha gaudit sempre de la preferència i la dedicació del teatre amateur. Nascut a la Selva del Camp l'any 1882, en la seva primera joventut va escriure poesia per damunt de tot, després es va dedicar al teatre, a partir de 1904, tot coincidint amb un moment que el Modernisme arribava a la seva culminació i no trigaria a iniciar la davallada, i d'ençà de 1924 es va consagrar gairebé en exclusiva a la narrativa, a través d'un període històric convuls, fins a la seva mort l'any 1956 a París. La vida de l'escriptor selvatà constitueix una epopeia digna d'un heroi modern, contradictori i obstinat, que ha de desplegar tota la seva voluntat per superar les adversitats que la fatalitat li posa al camí i les quimeres que ell mateix es crea, i assolir així el seu destí; i el caràcter del personatge —somiós, passional i orgullós— ens fa pensar en algun dels turbulents protagonistes de Fiódor Dostoievski, com si aflorés d'*Humiliats i ofesos*, *Apunts del subsòl* o bé *Els germans Karamàzov*. No es estrany, doncs, que la pròpia biografia constitueixi el material principal i fonamental de la seva obra literària. Domènec Guansé va afirmar que les millors pàgines de Puig i Ferrer són aquelles

1.1 Estructura de la guia	2
1.2 Tipologia d'activitats	3

Joan Puig i Ferrer

en què no inventa: quan la imaginació no treballa, podem afegir nosaltres, i l'autor ens mostra la realitat consubstancial amb els seus personatges, fins i tot la més íntima i dolorosa, lliure de tota simulació.

La guia didàctica vol aportar al professorat de batxillerat un conjunt d'informacions sobre *Aigües encantades* i d'activitats relacionades amb la seva lectura. Pretén, doncs, esdevenir un recurs pràctic i funcional sobretot, però sense renunciar a la profunditat i la complexitat de la realitat que analitza, atenent que els destinataris finals són uns alumnes que es troben a les portes de l'educació superior. El tipus de document que és una guia didàctica obliga a unes limitacions que cal advertir a l'avançada: no referencio les dades que hi dono, però totes es poden comprovar a la bibliografia que adjunto i a l'obra literària de Puig i Ferreter; per altra banda, la majoria d'opinions i comentaris que hi sostinc són habituals entre els estudiosos de la trajectòria de l'escriptor selvatà, llevat d'alguns casos, en què procuro justificar la divergència o bé la novetat. Cal que reconegui, a més a més, els meus deutes. M'he beneficiat de tots els treballs que aplego a la bibliografia, però vull subratllar que la idea dels dos desenllaços paral·lels, que uso per explicar el doble conflicte a *Aigües encantades*, és reportada per Jaume Aulet en la seva lectura il·luminadora d'aquest drama. Per un altre costat, he tingut a la vista durant tota la redacció la guia de Lurdes Malgrat sobre *Feliçment, jo soc una dona*, de Maria Aurèlia Capmany, i la de Laia Serret sobre *Laura a la ciutat dels sants*, de Miquel Llor. Finalment, vull agrair les valoracions que van fer les participants al curs de dinamització de la lectura del Departament d'Educació en què es va presentar, entre altres, aquesta guia, i en particular l'activitat que va proposar Mercè Soler.

1.1 Estructura de la guia

La guia s'estructura en dues parts, a banda del material de referència i de consulta: d'un costat, la contextualització d'*Aigües encantades*, per mitjà de l'exposició de la vida de Puig i Ferreter i de la seva obra literària, en especial la teatral, i una anàlisi crítica d'aquest drama; de l'altre, les orientacions per al professorat, amb els aspectes curriculars i la guia de lectura del llibre pròpiament. A la primera part, doncs, hi ha d'entrada una ressenya biogràfica de Joan Puig i Ferreter, a la qual he dedicat una certa extensió perquè és un escriptor, com ja he afirmat, en qui l'obra literària i la trajectòria vital són indestruïbles, fins i tot en drames com *Aigües encantades*, en què aquest lligam no resulta aparent. Acompanyo aquest capítol amb cites de les obres de l'autor de la Selva del Camp. En segon lloc, faig un resum de la seva trajectòria teatral, de les dues etapes que hi descobrim i en destaco els drames més rellevants. A la biografia no poso gaire èmfasi en el teatre, perquè se'n parla en aquest capítol segon. Finalment, m'ocupo d'*Aigües encantades* i en proposo una lectura. Ordeno els continguts en els següents apartats: moviment literari, influències, estructura dramàtica, personatges, espais, conflictes d'idees i elements simbòlics.

En la segona part, el capítol primordial i més extens és la guia de lectura, que inclou les activitats que situen *Aigües encantades*, acompanyen l'alumnat durant la seva lectura i permeten complementar tot el que s'ha après amb altres continguts. Les activitats estan aplegades en tres seccions d'acord amb les fases del treball de l'alumnat: abans, durant i després de la lectura. «Abans de la lectura» són activitats

per informar-nos del context històric i literari de l'obra i per determinar les expectatives de lectura a partir del paratext del llibre i d'un tràiler de la representació del drama al Teatre Nacional de Catalunya, mentre que «Durant la lectura» reuneix les activitats de comprensió del text i d'identificació de les idees principals, de creació d'inferències i d'establiment de relacions significatives. Per acabar, «Després de la lectura» recull les activitats de recapitulació, aprofundiment i connexió amb altres obres i d'organització i realització d'activitats col·lectives.

1.2 Tipologia d'activitats

En la confecció de les activitats, he partit del pressupòsit que l'alumne ja disposa dels coneixements generals d'història de la literatura catalana que s'ensenyen a la matèria de Llengua Catalana i Literatura, així com els d'història general que es tracten a les matèries de l'àmbit de les ciències socials. En aquest sentit, les activitats se centren primordialment en *Aigües encantades* i en els anys de joventut de Puig i Ferrer, quan va escriure la seva producció teatral modernista. He optat per activitats competencials i cooperatives, més que per preguntes concretes que la professora pot preparar fàcilment a partir del material de contextualització que trobarà a la primera part de la guia. Per tant, tampoc he donat predomini al nombre d'activitats per damunt de la complexitat, i he procurat evitar, quan ha sigut possible, les estrictament individuals, però sense obviar-les completament.

Pel que fa al tipus d'activitat, les he agrupat en els ítems següents: cerca, selecció i integració d'informació; interpretació, reflexió i comprensió; comparació d'obres i autors; producció i síntesi. A la Taula 1.1 compendio totes les activitats d'acord amb aquests tipus. Per altra banda, proposo la creació i el desenvolupament d'un quadern de bitàcola del grup classe durant tot el procés de lectura de l'obra, on es puguin incorporar les tasques a mesura que es realitzen. L'eina Classroom de Google és prou coneguda per l'alumnat i pot fer aquesta funció perfectament. A la guia de lectura, assenyalo les activitats que s'hi poden agregar.

Activitats	Abans	Durant	Després
D'interpretació	1, 2, 9, 11 12, 13, 14	19, 21, 25, 26 28, 31, 34	36, 38, 39, 41 45, 47, 48
De cerca	5, 7, 10	19, 24	43
De producció	1, 2, 5, 6 7, 8, 14	15, 16, 18, 20, 21, 23 27, 28, 32, 33, 34	38, 43, 45 47, 49
De comparació	10, 13	17, 31	39, 44, 46
De síntesi	3, 4	22, 29, 35	37, 40, 42, 50, 51

Taula 1.1: Tipologia d'activitats

CONTEXTUALITZACIÓ

Presento en aquest capítol una ressenya biogràfica de Puig i Ferreter. Malgrat que no tenim, encara, cap treball biogràfic amb un cert aprofundiment sobre l'escriptor de la Selva del Camp, la seva obra narrativa ofereix un marcat caràcter autobiogràfic, cosa que ens permet satisfer, si més no parcialment, aquesta mancança. Per altra banda, disposem de diversos testimonis, no sempre imparcials, de persones que van conèixer i tractar l'escriptor. Organitzo aquesta biografia a partir d'uns punts d'inflexió que permeten desbrossar uns períodes unitaris en la vida de Puig i Ferreter: la infantesa i la joventut turbulentes, que finalitzen amb la tornada del viatge a peu a França i l'inici de la seva producció teatral a Barcelona; els intents reiterats, que no acaben de reeixir mai, per fer-se un lloc professionalment com a escriptor i periodista; la via política com a sortida cap a una certa estabilitat vital i la consolidació del seu estil narratiu l'any 1934 amb *Camins de França*; i el viratge definitiu de l'exili a París, del qual no tornarà, marcat novament per la controvèrsia i un afany contra el temps per enllestir i publicar un cicle novel·lístic que, al seu dir, havia de consagrar-lo al cim de la novel·lística catalana.

2.1 Turbulències (1882-1904)	5
2.2 Cercant el camí (1904-1931)	7
2.3 Un cert equilibri (1931-1940)	9
2.4 Afany (1940-1956)	11

2.1 Turbulències (1882-1904)

Joan Puig i Ferreter va néixer el dia 5 de febrer de 1882 a la Selva del Camp, una població del Camp de Tarragona que comptava aquell any amb tres mil i escaig habitants. La infantesa i la joventut de l'escriptor fou un període caracteritzat per les adversitats i les angúnies de diversa mena, que va patir des del mateix moment del seu naixement: era fill de Consol Puig i Ferreter i de Jaume Esquer Pons, cunyat de la mare, un ric terratinent oriünd d'Arbeca. El seu pare no el va reconèixer mai com a fill legítim, raó per la qual Puig i Ferreter va adoptar els cognoms de la mare, però les circumstàncies del seu naixement encara van tenir, com a mínim, dues conseqüències més: d'una banda, el marit de Consol Puig tampoc va legitimar l'infant i va abandonar l'esposa i, de l'altra, l'endemà mateix del naixement fou lliurat a una dida amb la finalitat d'apaivagar l'oprobri familiar, la qual es va fer càrrec de l'infant fins als sis anys, al molí de Batistó, a Alcover, una població veïna de la Selva del Camp que tindria des de llavors una significació decisiva en la biografia de l'escriptor —és la localitat, per exemple, on l'any 1907 va escriure *Aigües encantades*. Cal prendre esment, doncs, que Puig i Ferreter va passar els sis primers anys de la seva vida amb la família de la dida, en un molí que distava un quart d'hora a peu del nucli d'Alcover, per entendre l'estima que no perdria mai per aquesta família i per aquesta població del Camp, on tornaria reiteradament, i també alguns trets del seu caràcter i de les decisions que va prendre al llarg de la seva vida: d'entrada, una infantesa turbulenta.¹

Quan va tornar amb la mare a la Selva del Camp, va viure a casa d'un oncle matern, propietari rural mitjà, que va mostrar sempre un interès material per l'avenir del seu nebot. Va anar a l'Escola Municipal fins als deu anys, sense obtenir-ne un fruit

1: «Les dites de la meva família m'assenyalen com un infant turbulent. Sembla que jo era un noi espavilat, però mancat de concentració per a aprendre.» *Camins*, p. 27.

que es pogués consignar mínimament, sigui per les mancances de la institució i els seus professionals, sigui per la falta d'aplicació del mateix Puig i Ferreter. Després, va cursar un any a l'escola religiosa que la congregació del Cor de Maria tenia a la població, amb més profit acadèmic, per caure tot seguit en la pura sordidesa educativa i moral durant tres anys, que va passar en una escola particular de la Selva del Camp tot cursant els primers anys del segon ensenyament.² L'establiment, dirigit en solitud per un seminarista que havia penjat els hàbits, es caracteritzava pel desgavell pedagògic més irracional i la desídia absoluta del mestre, el qual, a més, s'aprofitava de la seva posició per iniciar algun dels seus alumnes, entre els quals Puig i Ferreter, en pràctiques homosexuals conjuntes, unes experiències que avui dia no dubtaríem a qualificar d'abusos. La situació esdevenia grotesca quan tots els alumnes, sense haver après res durant el curs, eren aprovats sense excepció en els exàmens lliures que feien a Tarragona per les coneixences del seminarista entre el professorat de l'Institut tarragoní. Malgrat tot, és en aquest període que se li va desvetllar l'interès per la creació poètica i la lectura, i va publicar les primeres poesies al setmanari *La Barretina* l'any 1896, de temàtica floral. Després d'un curs novament a l'escola selvatana de la congregació del Cor de Maria, va acabar el darrer any dels estudis secundaris a l'Institut de Reus, una població que dista una hora i mitja a peu de la Selva del Camp. Puig i Ferreter recorria cada dia aquest trajecte amb un company del mateix poble per assistir a classe. Encara que va començar el curs amb aprofitament, tal vegada més per amor propi i facilitat per algunes matèries que no pas per interès real, un esdeveniment cabdal per a la seva biografia literària va capgirar aquesta situació positiva: la coneixença de Josep Aladern i la colla de lletraferits que es reunia a La Regional, la llibreria que regentava al carrer Jesús de Reus.³ Amb tot, va aconseguir finalitzar el curs i que li aprovessin totes les matèries, potser, com va afirmar ell mateix anys després, «per misericòrdia».

Josep Aladern era el pseudònim amb què firmava els seus treballs Cosme Vidal, un alcoverenc apassionat, entre altres coses, per la literatura, que va saber encomanar el seu entusiasme a una colla de joves escriptors i guiar les actuacions del que més endavant s'ha conegut com el grup modernista de Reus. Puig i Ferreter hi va entrar en contacte el novembre de 1897 per mitjà d'una poesia que Aladern li va publicar a *Lo Somatent*. Des d'aquest primer intercanvi, la identificació de Puig i Ferreter amb el grup reusenc va ser completa, i moltes les hores passades a La Regional. Així, trobem les seves col·laboracions a *Reus Tranquil*, *La Nova Cathalunya*, *Lo Liri* i *Lo Ventall*. No hi ha dubte que va ser a les tertúlies de la colla, on va conèixer Hortensí Güell, Plàcid Vidal i Antoni Isern, i a les adelerades lectures que s'hi feien, que Puig i Ferreter va afermar una vocació incipient per l'escriptura. I també va ser a través dels projectes i les iniciatives que el grup va emprendre, amb més illusió que fortuna, que va entrar en la societat literària per no sortir-ne mai més.

Un pic va tenir acabats els estudis secundaris, va treballar d'aprenent de barber i de practicant de farmàcia sense cap entusiasme a la Selva del Camp, amb la finalitat d'aprendre un ofici que li permetés pagar-se la manutenció a Barcelona i així compaginar-lo amb els estudis superiors. Durant aquest període, va tenir diverses relacions amoroses amb noies de la població, sempre tortuoses i passionals, una característica de la seva convivència amb les dones que no va canviar mai. A principis de 1899 es va intentar suïcidar, sigui per una sublimació heroica d'aquesta experiència darrera —com va fer Hortensí Güell aquell mateix agost—, sigui per viure un estat emocional d'angoixa i torbació causat per la insatisfacció de les

2: «El mestre coneixia que el jutjàvem i ell es venjava de nosaltres. Als seus discursos idealistes i morals succeïren unes expansions agres, cíniques, amb les quals ens futejava, quan no ho feia amb el vit de bou. Nosaltres ens presentàvem dies seguits sense saber la lliçó amb un aplom i una barra insolents. Ell s'ho prenia amb indiferència o amb un cinisme burleta. Feia sàtires i mofes de la nostra pobra intel·ligència, o prediccions iròniques relatives al nostre esdevenidor. Pintava la ignorància del nostre poble, la vida precària dels propietaris rurals, la nostra ganduleria, el destí llastimós que ens esperava. Així emplenava les hores de classe i no ens explicava cap lliçó. Altres vegades feia una pintura, que volia ésser psicològica, de tots i cadascun de nosaltres. Retreia els nostres defectes morals i físics, ens posava en caricatura, feia frases mofetes i punyents que excitaven les nostres rialles.» *Camins*, pp. 53-54.

3: «Jo li vaig portar il·lusionat [a Josep Aladern] la meua llibreta de versos. Ell criticà, corregí, tallà al seu gust i aprovà o lloà amb gran alegria meua. De fet, esdevingué el meu guia i mestre. Jo l'obeïa en tot cegament; els seus consells eren per a mi un oracle.» *Camins*, p. 65.

Figura 2.1: Joan Puig i Ferreter en la joventut
(Font: [El País](#))

seves relacions amoroses i el descobriment de les circumstàncies tèrboles del seu naixement, o bé més probablement per la suma de totes aquestes raons. Després de superar aquest tràngol, es va traslladar a Barcelona i es va instal·lar a casa d'uns oncles, va començar a treballar de practican en una farmàcia i no va tardar a matricular-se a la Facultat de Ciències per cursar els estudis de Farmàcia, que va abandonar després dels exàmens del primer curs. A aquest fracàs en els estudis, va seguir un altre desengany laboral: havia deixat la feina a la farmàcia i exercia d'ajudant de mestre d'escola, però l'aclaparament que sentia a l'aula per no saber donar resposta a les seves obligacions docents, a causa de les mancances en la pròpia formació, el van fer desistir de continuar ensenyant. Va fer coneixença amb altres escriptors, va viure la bohèmia modernista i va aprofundir les seves lectures, amb obres que el van enlluernar com *Els herois* de Thomas Carlyle i *Éducation de la volonté* de Jules Payot, però la insatisfacció per la pròpia literatura també se li va fer present.⁴ Per a algú com Puig i Ferreter, que tenia una opinió elevada de les seves potencialitats, havia de resultar difícil no caure en un estat anímic de turment i impotència, davant d'una realitat caracteritzada per les deficiències de la pròpia educació, els fracassos amorosos, la incomprensió familiar i els problemes econòmics. Anys més tard, l'estil narratiu i el llenguatge utilitzats, a voltes descurats, encara deixaven veure aquests desordres, com una marca d'origen.⁵ La resposta que va donar a aquesta crisi va ser una fugida, en forma de viatge a peu, durant dos anys, per França, sense altres mitjans que els que es guanyava ell mateix pel camí, i que va ser també un viatge introspectiu que va propiciar un creixement espiritual i un canvi vital significatiu, com veurem tot seguit.

2.2 Cercant el camí (1904-1931)

Quan va retornar a Barcelona l'any 1904, Puig i Ferreter va abandonar la poesia que havia escrit fins aleshores i es va abocar a l'escriptura d'obres dramàtiques. El primer motiu d'aquest canvi rau en la seva voluntat de situar-se professionalment com a escriptor, cosa que el teatre li facilitava per damunt de la poesia, i el segon, en la necessitat d'abastar un públic més ampli per a la seva producció, com a representant del teatre regeneracionista més combatiu. La primera obra que va veure la llum fou *Diàlegs dramàtics* l'any 1904, una peça que havia escrit durant el viatge a França i que va obrir una etapa de producció teatral, plenament modernista, que es va cloure amb *La dolça Agnès* l'any 1914. Moltes d'aquestes obres ja mostren una característica present a tota la seva producció literària: l'ús de la pròpia biografia com a material literari. Així, per exemple, *La dama enamorada*, de 1908, que possiblement sigui la seva millor obra dramàtica, parteix d'una experiència d'amor i amistat amb Matilde Thevenot, mestressa de la propietat on va treballar de mosso a Villaines-en-Dues-Mois, durant el seu viatge a França. D'aquest mateix any és *L'art dramàtica i la vida*, una conferència sobre les seves idees dramàtiques durant aquesta etapa, pronunciada al Teatre Novetats, en un cicle organitzat per Adrià Gual. L'escriptor selvatà es va convertir així en una de les figures del teatre modernista.

Durant aquests anys Puig i Ferreter també va intensificar les seves col·laboracions a la premsa catalanista i republicana, com ja havia fet anteriorment en revistes modernistes com *L'Avenç* i *Catalònia*, amb articles a *El Poble Català*. Sembla segur que les necessitats econòmiques el van portar, l'any 1911, a treballar com a redactor nocturn al diari *La Vanguardia*, conservador i monàrquic. S'hi va estar fins a 1920,

4: «Jo, que havia d'agafar el cel amb les dents, era un residu malaltís, l'herència impotent i malaurada d'un dissipat. Vaig tenir consciència que era un detritus humà.» *Camins*, p. 298.

5: «Els punys closos, desesperadament, he viscut jo molts dies de la meua vida i qui sap si aquesta no és la impressió que deixen molts dels meus actes i si una manca de tendresa i de dolçor no és la característica de la meua personalitat tot i haver-me esforçat a polir les violències del meu caràcter i haver-me decantat devers la bondat i l'altruisme per tal de collir, dels meus propis actes, la tendresa i la dolçor que sovint he trobat a mancar al meu entorn, i dintre meu mateix, en les hores més compromeses de la meua vida.» *Camins*, pp. 111-112.

Figura 2.2: Joan Puig i Ferreter cap a 1910
(Font: [Wikipedia](#))

malgrat que l'experiència el va decebre profundament, com va explicar després a la novel·la *Servitud*. (*Memòries d'un periodista*). Cal entendre la dedicació conjunta al teatre i el periodisme, doncs, com una obligació imposada per la seva voluntat de professionalització, de viure de l'escriptura, més que no pas com un desig d'esdevenir periodista.⁶ Amb tot, l'activitat periodística va ser constant durant tota la dècada, i va persistir, amb menys intensitat, encara als anys trenta. Per altra banda, també va temptejar la traducció, possiblement amb la mateixa finalitat pecuniària, i va publicar les versions catalanes d'*El marxant de Venècia* de Shakespeare i d'*Els menestrals* de Maksim Gorki, l'any 1909, i *El domini de les tenebres* de Tolstoi, el 1912, per mitjà de les traduccions franceses.

En un altre ordre de coses, més personal, va fer un segon viatge a peu a França amb Antoni Isern el 1905 —el qual, després de tornar-ne desenganyat abans que el seu company, es va suïcidar al castell de Burriac passats uns mesos— i també va ser a Itàlia. El 1913 es va llicenciar en Filosofia i Lletres, en l'especialitat d'Història, a la Universitat de Barcelona, uns estudis que l'any 1910 s'havia vist impel·lit a començar. Així mateix, el 1918 es va casar amb Clotilde Barranco, amb qui tingué dues filles: Pilar, nascuda el 1920, i Eva, l'any 1927. Sembla que se situava en plena maduresa vital i deixava enrere definitivament l'estètica modernista de la seva joventut.

Val a dir que el Noucentisme arribava l'any 1914 a la seva culminació, i els èxits que Puig i Ferreter havia assolit el 1908 amb *Aigües encantades* i *La dama enamorada* no es van repetir amb les obres dramàtiques posteriors. Després d'un temps de silenci, va encetar l'any 1917 una segona etapa de producció teatral que podem veure com un intent d'adaptació a l'estètica noucentista que agradava al gust burgès dels espectadors, però no se'n va sortir. L'etapa es va tancar amb l'estrena d'*Un home genial* l'any 1923, una peça que satiritza el món del teatre acomodati al qual Puig i Ferreter s'havia plegat en contra del propi temperament i que censura d'una manera cruel aquesta actitud mesella, i la segona versió de *La dama enamorada* l'any següent. De nou en una cruïlla decisiva de la seva vida, l'escriptor selvatà va cloure definitivament la seva producció teatral —llevat d'*Anna darrera la cortina* de 1936— i va iniciar llavors una carrera novellística, apartada dels corrents narratius que neixen del Noucentisme, que constitueix de fet la seva principal contribució a les lletres catalanes. Aquest canvi de registre també va ser motivat per la simple necessitat pecuniària, i novament la precarietat econòmica l'obligava a una tasca periodística que feia a desgrat;⁷ va marxar de *La Vanguardia* l'any 1920 per entrar de redactor nocturn, com ja feia al diari conservador, a *El Día Gráfico*, on s'hi va estar fins a 1922; posteriorment va treballar a *Tribuna*, ara com a redactor diürn, i també el va dirigir de forma ocasional, així com el setmanari *Mar i Cel*. A més a més, va sovintejar les col·laboracions en la premsa més diversa: de *La Campana de Gràcia* i *L'Esquella de la Torratxa* a *La Publicitat*, passant per *La Veu de Catalunya*, *La Nova Revista*, *L'Opinió*, *Revista de Catalunya*, per citar-ne algunes.

Els primers textos narratius de Puig i Ferreter són molt anteriors a aquesta cruïlla de l'any 1924. En efecte, entre les primeres provatures literàries reusenques, ja hi trobem algunes proses, i durant els anys de joventut a Barcelona va col·laborar a la premsa modernista també amb alguna prosa més. La primera narració extensa que va publicar és *La novel·la d'Esther*, de 1918, una *nouvelle* aplegada a la col·lecció *La Novel·la Nova*, on publicaven un bon nombre de narradors que provenien del Modernisme, com Víctor Català, Apelles Mestres, Pompeu Gener i Plàcid Vidal. Es tractava d'una col·lecció setmanal de novel·les brevíssimes, de gust popular, que va tenir continuació uns anys després en una nova col·lecció, *La Novel·la d'Ara*, en la

6: «El senyor Perera m'escriu de tant en tant. Em diu que a Barcelona se'm té per un home perillós, per un terrible enemic de la societat actual. "No pensi pas tornar —em deia en la darrera carta— si la seva posició no li permet viure del tot independent. Dubto que en cap diari trobés un racó on guanyar-se el pa. La nostra gent (i menys la que en diem intel·lectual) no perdona un excés de dignitat fins a la imprudència. Ara, més que mai, vostè s'ofegaria entre nosaltres. Si sabés com som moltons!"» *Servitud*, p. 199.

Figura 2.3: Joan Puig i Ferreter cap a 1920
(Font: L'autor)

7: «El periodisme, que em feia viure miserablement, l'odiava com una cosa vil. Odiava tot el que em distreia un moment, o m'apartava més ben dit, de la meva passió intel·lectual i espiritual. Tot em semblava constrènyer la llibertat del meu esperit, la independència absoluta que jo volia, o que exigia la meva passió intel·lectual i espiritual.» *Diari*, p. 170.

qual Puig i Ferreter va treure l'any 1925 justament la seva primera novel·la, encara breu, *L'home que tenia més d'una vida*, amb la qual havia obtingut el premi que convocava la col·lecció. L'any següent es faria novament amb el premi, gràcies a *Els tres atlucinat*, que va ser publicada en tres volums a causa de la seva llargària i que el va consagrar com a autor narratiu. Entre altres coses, el llibre tracta de la necessitat de lliurar-se a la pròpia vocació, sense angoixes materials, i de la pugna en què viu l'artista modern entre la vida quotidiana i l'escriptura, uns temes que Puig i Ferreter experimentava llavors en primera persona.

A banda de narracions i novel·les breus, algunes de les quals va recollir al volum *Una mica d'amor*, amb el qual va guanyar el Premi Concepció Rabell de 1927, l'escriptor selvatà va publicar fins a l'any 1931 tres novel·les més. En totes, el material novel·lístic principal és la pròpia biografia, sempre filtrat a través del temperament passional de l'autor, que no aconsegueix gairebé mai narrar les experiències vitals amb distància ni ponderació.⁸ Possiblement tampoc ho pretenia, però llavors passa que la personalitat abassegadora de Puig i Ferreter sovint vessa per tota la narració i anul·la qualsevol possibilitat de pluralitat i de perspectiva diferent. Com que tota l'energia es focalitza en el missatge, el llenguatge i l'estil se n'acaben ressentint i trobem passatges amb certa descurança. De fet, són textos que no presenten cap de les innovacions tècniques que ja eren corrents a la novel·la europea del moment, sinó que es troben més propers al realisme i el naturalisme del segle anterior. El referent immediat és Fiódor Dostoievski, per qui Puig i Ferreter sentia llavors una estima profunda⁹ —cal recordar que l'escriptor selvatà va exercir de director literari de Proa des de la seva fundació l'any 1928 i va dirigir la Biblioteca A Tot Vent, des de la qual va impulsar la traducció al català de novel·les importants de la literatura europea: per exemple, *Crim i càstig*, de Dostoievski, en traducció d'Andreu Nin, l'any 1929. Ara bé, malgrat que comparteixen atmosferes passionals i personatges atribolats, no trobem en l'autor català la profunditat psicològica del rus, sinó caràcters sensuais, immanents, ben ajustats a la realitat viscuda. Doncs bé, la primera d'aquestes novel·les és *Servitud*. (*Memòries d'un periodista*), de 1926, en què narra la seva experiència a *La Vanguardia* i fa un retrat sarcàstic i feroç, implacable, de la redacció del periòdic. *Vida interior d'un escriptor*, de 1928, que va rebre algunes crítiques molt poc favorables, parteix d'un dietari personal per bastir un text a mig camí entre la novel·la, les memòries i l'assaig. La darrera és *El cercle màgic*, potser la millor de les tres, guanyadora de l'edició de 1929 del Premi Joan Crexells. El protagonista, Janet Masdeu, *alter ego* de l'autor, que tornarem a trobar a *El pelegrí apassionat*, simbolitza l'idealisme de l'heroi i el seu caràcter vitalista, en un text que versa sobre les falses il·lusions i els enganys que els humans ens autoinduíem a creure, i que conté alguns elements de la novel·la psicològica.

8: «Vaig lliurar-me a la novel·la encara amb més passió del que havia fet abans amb el teatre. Passió interior, passió creadora que no et deixa pensar en el lector, com en fer teatre no pensava en el públic. És això un bé? És un mal? Jo encara no ho sé, però el meu temperament era el d'apassionat, llavors sobretot, i la novel·la, al meu sentir, estimulà, excità més la meua passió que el teatre. Com a autor, vaig posar més de la meua vida personal en la novel·la. Si em pogués explicar, fer-me entendre... Una novel·la viva no és un anecdotari, ni un ideari de l'autor. Però idees, fets, sensacions, sentiments, caràcters, en el veritable novel·lista, per objectiu que sigui, participen molt de la vida personal de l'autor, quan no és en ell mateix, d'ell mateix que tot s'engendra. Les grans obres no són fetes solament d'observacions, sinó molt d'introspecció, de projecció d'un mateix.» *Diari*, p. 151.

9: «Voldria que certs autors entre els que més admiro haguessin influït benigneament en la creació de la meua obra. [...] DOSTOIEVSKI: Pel dramatisme psicològic i de l'acció. Pel cristianisme que es desprèn de Dostoievski. Per una certa crueltat de realisme psicològic i un cert fantàstic naixent del realisme en profundor. Tot el molt profund pel real va cap al fantàstic. Un cert salvatgisme del que furga molt endins. De vegades Dostoievski fa pensar en un senglar. Pel seu art suprem de novel·lar, que molts no han entrevist i el creuen poc artista, quan n'era per damunt de tot. Per la seva adoració de la bellesa. Pel realisme del seu estil aparentment banal, quan és el veritable estil de la novel·la. Per alguns monstres que també pintaré. Per la invenció de psicologies i d'històries i la profusió, que en ell és riquesa, tan diferent de l'estil francès de novel·lar.» *Diari*, pp. 402-403.

2.3 Un cert equilibri (1931-1940)

El dia 14 d'abril de 1931 es va proclamar la República. S'iniciava per a Joan Puig i Ferreter, com per a la majoria de la població del país, un nou tombant decisiu en la vida personal i col·lectiva. En ambdós vessants, el període va començar bé per a l'escriptor de la Selva del Camp, gràcies a una intensa activitat política com a membre d'Esquerra Republicana de Catalunya, que també li va reportar una certa estabilitat econòmica i el reconeixement públic, però va acabar penosament, amb una Guerra Civil i un conjunt d'incidents, acusacions i polèmiques que el van

obsessionar fins a l'amargor durant tot l'exili. Va ser diputat per Barcelona a les Corts constituents de la República fins a 1933 i, per la mateixa demarcació, al nou Parlament de Catalunya, elegit el 20 de novembre de 1932. Sota les sigles del partit, va desplegar una important actuació de propaganda a través de les comarques catalanes durant tota l'etapa republicana, va impulsar accions polítiques —sense èxit— per al foment del teatre popular, va ser membre de la Junta de Museus de Barcelona i, finalment, va ingressar al Consell Executiu d'Esquerra Republicana. Per altra banda, va exercir de professor de Cultura i d'Educació Cívica a l'Escola del Treball, com a funcionari de la Generalitat, i va continuar la tasca periodística, amb el càrrec de director de *La Campana de Gràcia* a partir de l'any 1932, i amb col·laboracions habituals al periòdic *El Diluvio* i el setmanari *L'Horitzó*.

Pel que fa a la creació literària, Puig i Ferreter va publicar l'any 1934, a partir de materials anteriors, la novel·la *Camins de França*, que probablement sigui la seva millor obra literària. Es tracta, en la primera part, d'unes memòries d'infantesa i joventut —malgrat que obvia els primers anys passats a Alcover—, en què es detallen les peripècies de la seva formació i de la seva evolució moral, com a origen del periple vital que el portarà a reconèixer-se més endavant com a escriptor; en la segona part, explica cronològicament el viatge a França, a peu, que va cloure la seva joventut al Camp de Tarragona i el va situar com a dramaturg modernista a Barcelona. Del mateix any és *On són els pobres?... i altres històries de Nadal*, que aplega un conjunt de contes, i el 1936 va veure la llum *La farsa i la quimera*, una novel·la en tres volums que l'autor situa a la Moixera, un nom sota del qual es reconeix la Selva del Camp, i que li serveix per passar comptes amb els seus habitants, a qui majorment satiritza. També va treure una adaptació de *Peer Gynt*, de Henrik Ibsen, en comú amb Ventura Gassol, i va escriure el drama *Anna, darrera la cortina*, després de molt de temps sense dedicar-se al teatre.

Aquest període d'equilibri entre una activitat política i professional reeixida i una vida literària també satisfactòria va ser destruït l'estiu de 1936 per l'arribada de la guerra. Llavors, Puig i Ferreter va iniciar el darrer viratge de la seva trajectòria vital. Dies abans de l'aixecament militar, era a París justament per promocionar l'Olimpíada Popular que s'havia de celebrar a Barcelona, de caràcter antifeixista, com a alternativa als Jocs Olímpics que l'Alemanya nazi va organitzar l'agost d'aquell mateix any. De nou a Barcelona, amb la guerra començada, va ser nomenat comissari delegat de la Generalitat a Montserrat, amb la finalitat de garantir la seguretat dels monjos i facilitar la tasca de la seva evacuació, protegir els béns culturals religiosos que es trobaven en perill i instal·lar una casa de convalescència al monestir. Després, va rebre el nomenament de conseller d'Assistència Social en els dos primers governs de la Generalitat que es van constituir després de la derrota de la revolta militar a Barcelona. A mitjans de setembre, va ser cessat com a conseller i enviat a París amb el nomenament de delegat de la Generalitat a França i una partida econòmica a la seva disposició per a la compra de material bèl·lic i fer altres intercanvis que afavorissin el Govern republicà. Ja no en va tornar més, i es van succeir uns anys d'aprofitaments il·lícits, polèmiques i acusacions públiques, violències i baralles; després li va caure al damunt la major desgràcia col·lectiva que ha assolat mai Europa, però en el terreny personal per primera vegada va poder viure un temps lliurat completament a la vocació literària.¹⁰

Després de la publicació del segon volum del dietari l'any 1981, ja no són defensables els dubtes sobre l'apropiació indeguda dels cabals públics que Puig i Ferreter tenia a la seva disposició. Que altres consellers i alts càrrecs de la Generalitat també

Figura 2.4: Joan Puig i Ferreter cap a 1930
(Font: [Enciclopèdia Catalana](#))

10: «Un cop a París, les facilitats que em foren donades per guanyar algun diner, per arraconar alguns diners [...], això significava per a mi la llibertat del meu esperit, l'allunyament definitiu de la política i la possibilitat de lliurar-me, finalment, prop dels seixanta anys, a la meua obra d'escriptor, la sola, la gran, la incoercible ambició de la meua vida.» *Diari*, pp. 377-378.

participessin en la repartició, evidentment no justifica aquesta acció en un país en guerra i milers d'exiliats en condicions insuportables.¹¹ Les acusacions no van tardar en aparèixer, en vista de la vida que portava l'escriptor selvatà a París, i es va suscitar una trista polèmica, plena d'agror, que es va allargar més enllà de la seva mort. Va ser bandejat d'alguns cercles catalans de l'exili, i també es va barallar amb antics amics per causa de negocis fallits. Tot plegat el va apartar de la vida pública i el va encarar a l'acompliment obsessiu del seu darrer projecte literari.

2.4 Afany (1940-1956)

Durant la primavera de 1940, amb la derrota francesa i la invasió alemanya, Joan Puig i Ferreter es va veure obligat a deixar París i refugiar-se a la finca Les Sablons, propietat del seu amic Ventura Gassol, a Saint-Martin-le Beau, un poble de la Turena. S'hi va estar fins a l'any 1946, amb la família, i fou en aquest període que va endegar la redacció del cicle novel·lístic *El pelegrí apassionat*, l'obra magna que, al seu dir, havia de culminar la seva producció literària i consagrar-lo al capdamunt de la narrativa catalana.¹² L'acabament del cicle i la seva publicació van esdevenir per a l'escriptor de la Selva del Camp una obsessió fins a la seva mort el febrer de 1956, i l'ocupació primordial del seu exili, juntament amb la redacció del dietari *Ressonàncies*, començat l'any 1942 també a Les Sablons, de temàtica literària i política, que no seria publicat fins molts anys més tard en dos volums: *Diari d'un escriptor. Ressonàncies, 1942-1952*, de 1975, que recull les notes i les observacions de caire literari, i *Memòries polítiques*, de l'any 1981, on es recullen les de tema polític, amb algunes opinions polèmiques sobre personatges històrics del catalanisme, que potser hem de llegir atenent les diverses acusacions i polèmiques viscudes els anys immediatament anteriors. Per altre costat, als darrers temps de la seva vida, es va sentir abocat altra vegada a l'escriptura de poesia.

Quan va tornar a París l'any 1946, doncs, es va concentrar en la redacció d'*El pelegrí apassionat* i va iniciar els contactes per a la seva publicació: en primer lloc, amb Jaume Aymà, a qui tot just el govern de la dictadura havia permès iniciar una col·lecció en català, i després amb Josep Janés, però les gestions no van donar els resultats desitjats, així que a partir d'aleshores el seu objectiu va ser reprendre les Edicions Proa. Quan Josep Queralt i Ramon Xuriguera van tornar a posar en funcionament Proa l'any 1951 a Perpinyà, Puig i Ferreter hi va exercir novament de director literari, mentre que patrocinava la publicació dels seus propis llibres, a causa de les dificultats per aconseguir protectors i la impossibilitat de mantenir el funcionament de l'editorial amb les vendes de llibres. El primer volum del cicle, que consta de dotze novel·les, és *Janet vol ser un heroi* i va sortir l'any 1952. El darrer que Puig i Ferreter va veure publicat és el quart de la sèrie, precisament *Vells i nous camins de França*, de 1955. Després de la mort de l'escriptor selvatà, Queralt va continuar la impressió dels volums que quedaven, fins a l'onzè, *Pel camí dels desgreuges*, que va aparèixer l'any 1963. La darrera novel·la no va veure la llum fins a 1977 a Barcelona. El cicle novel·lístic dibuixa un gran retaule de la vida literària i política de la Catalunya que va viure Puig i Ferreter, amb molts dels seus protagonistes perfectament identificables, i reelabora nombroses de les novel·les que havia escrit fins aleshores. L'afany per enllestir *El pelegrí apassionat* respon, per damunt de tot, a l'ambició literària del seu autor, a la voluntat de construir una extensa novel·la a la manera de la *Recherche* proustiana, que esdevingués la

11: «He pogut escriure aquesta obra [*El pelegrí apassionat*] amb la relativa llibertat econòmica que m'ha vingut d'uns diners que són de Catalunya i que jo mai no havia tingut. Amb aquesta obra, doncs, pretenc tornar a Catalunya el do que ella m'ha fet. Que se m'excusi la pretensió. I més que pretensió és ambició, aspiració. Si m'he errat que em perdonin Catalunya i els bons catalans. Jo hauré fet això, aquesta obra, perquè he tingut una certa llibertat econòmica, que altrament, si m'hagués hagut de guanyar la vida amb no sé quins treballs, no l'hauria poguda fer.» *Memòries*, p. 207-208.

12: «I, tanmateix, a seixanta anys, amb el peu a l'estrep, com diu l'entranyable Cervantes, vaig a fer una darrera provatura. Reunint plans antics, agrupant-los per guanyar temps davant la temença de la mort i la seguretat que ja ella ha partit en viatge per venir-me a cercar, modificant el vell, enriquint-lo amb les noves experiències que la vida i l'atzar m'han dut (no sempre falaguers i joiosos, dolorosos sovint), vaig a intentar de fer una obra d'art d'una plena unitat de pensament, reveladora d'allò que sempre m'ha fet patir de no haver sabut o pogut revelar, i que em faria morir descontent de mi, ja que no dels altres, si a l'hora de l'etern silenci no hagués balbujejat a cau d'orella d'alguns allò que no he cessat de balbujejar-me a mi mateix al llarg de les mil vicissituds que han emplenat els meus anys. El temps s'escurça davant meu. Cal aprofitar-lo avariciosament.» *Diari*, pp. 95-96.

Figura 2.5: Joan Puig i Ferreter a l'exili
(Font: AELC)

culminació de la novel·lística catalana contemporània. Malgrat que Puig i Ferrerter disposava del material novel·lístic, l'impuls explicatiu va desbordar la narració, com li havia passat en altres textos, i la necessitat de la justificació, de mostrar un costat determinat de la pròpia experiència, fa que el cicle es converteixi en una obra desigual a pesar de les virtuts que també guarda, afeixugada per la personalitat del seu autor, potser detallista i reiterativa en excés, sovint expiatòria, a voltes fins i tot venjativa i rancuniosa.¹³

Puig i Ferrerter encara va tenir esma d'acceptar, al novembre de 1951, el nomenament com a ministre de Justícia del govern republicà a l'exili, però al juliol de 1954, amb la salut ja malmesa, va dimitir del càrrec. Va morir el dia 2 de febrer de 1956 a París, d'una congestió cerebral, sense haver tornat al Camp de Tarragona que l'havia vist néixer, ni haver imprès completament el cicle *El pelegrí apassionat*, el títol que fa més justícia al tremp del seu autor.

13: «I quan em poso a corregir [*El pelegrí apassionat*] m'adono que no és pas l'estil que em crida l'atenció, que mou el meu interès, sinó les meves invencions que encara se m'acuden, allò que hi afegiria de noves situacions novel·lesques, noves escenes, nous diàlegs i aprofundiments dels personatges, i nova vida, en conjunt, creada per la imaginació però pouada en la realitat i enfonsant-hi de més en més les arrels, com si el meu art es concentrés en el poder d'invenió i de creació i no pas en la perfecció i bellesa d'estil. Això sóc jo com a escriptor i no res més.» *Diari*, pp. 417-472.

A diferència de la novel·la, en què Joan Puig i Ferrer no es deixa influenciar pels corrents europeus de la seva època ni s'observa una evolució realment significativa del seu estil narratiu, l'obra dramàtica roman subjecta als moviments estètics i les modes culturals que dominaven les dues etapes que es poden destriar clarament en aquesta obra: els drames regeneracionistes del Modernisme i el teatre de gust burgès que deriva del Noucentisme, malgrat que aquesta segona etapa no presenta l'homogeneïtat estilística de la primera. A banda queda una peça isolada, *Anna darrera la cortina*, publicada l'any 1936, que no va tenir continuïtat.

3.1 Primera etapa (1904-1914) 13

3.2 Segona etapa (1917-1924) 15

3.1 Primera etapa (1904-1914)

El debut de Joan Puig i Ferrer com a dramaturg es va esdevenir l'any 1904 amb la publicació de *Diàlegs dramàtics*, un conjunt de peces que segueixen les convencions de l'escriptura dramàtica, però que no estaven destinades a la posada en escena. De les cinc peces que s'hi apleguen, quatre són diàlegs entre dos personatges que contraposen idees i actituds, i una cinquena, amb tres personatges i una veu interior, planteja un quadre més pròxim a una situació dramàtica, però gairebé sense acció. L'escriptor de la Selva del Camp va reprendre la fórmula un parell d'anys més tard, amb *Diàlegs imaginaris*, que presenta més quadres similars al darrer del volum anterior i alguna peça que s'ocupa de la problemàtica de l'artista modernista. En ambdós volums, ja es troben elements de caràcter autobiogràfic i, sobretot, alguns dels temes que apareixeran en obres posteriors.

Ara bé, l'obra que va donar a conèixer Puig i Ferrer com a autor dramàtic entre el públic general i va suposar un primer èxit d'espectadors, en bona part per la polèmica que va generar la seva estrena, va ser *La dama alegre*. L'empresa del Teatre Romea, que havia d'acollir l'estrena de la peça, se'n va desdir després de considerar-la inadequada i proposar uns canvis que l'autor va rebutjar. Que la sala més important del teatre català d'aleshores renunciés per immoral a la programació de *La dama alegre* va afavorir la creació d'unes expectatives de públic que es van confirmar quan, finalment, va ser estrenada el 17 de desembre de 1904 al Teatre de les Arts. La protagonista de l'obra, Marta, és una dona benestant, casada amb un propietari rural, que no accepta les convencions que la societat imposa a la seva condició i adopta una actitud vitalista: enganya el marit, s'embolica en un joc equívoc amb diversos festejadors, però ha de veure com pateix el seu fill, August, aclaparat per aquesta actitud de la mare. En general, Puig i Ferrer manté una certa ambigüïtat moral tot al llarg de l'obra i s'hi endevina ja una aproximació als postulats del teatre d'idees. Després va estrenar dues peces amb un èxit molt petit: *El noi mimat*, el 7 de febrer de 1905, i *La bagassa (Boires de ciutat)*, el 29 de juny de 1906, un text que no s'ha conservat. Cap de les dues va merèixer amb posterioritat el reconeixement per part del seu autor. En canvi, *Arrels mortes*, estrenada al Teatre Romea el 2 d'octubre de 1906, va obtenir una bona rebuda del públic. Puig

i Ferreter havia començat l'obra abans del seu viatge a França, llavors intitulada *Arrels corcades*, i no va ser fins a la redacció definitiva que va adoptar el títol gogolià que porta. Es tracta d'una peça en què abunden els elements autobiogràfics, en particular les figures de la mare soltera i del fill no reconegut, però també una trama que adopta alguns esdeveniments i localitzacions de la vida de Puig i Ferreter. Per altra banda, s'hi descobreixen alguns conflictes que ja recorden directament la dramaturgia de Henrik Ibsen, com la necessitat de la fugida per culminar el procés d'individualització del protagonista.

Després de *Sepulcres*, una peça de l'any 1907 que no s'ha conservat ni va funcionar a l'escenari en l'única representació de la qual es té notícia, segueixen les dues obres que van situar Puig i Ferreter al capdavant de la dramaturgia modernista: tant de la que perseguia desvetllar la consciència de l'espectador davant de problemes col·lectius i socials, en el cas d'*Aigües encantades*, com del drama de passions que cerca el conflicte moral i la revolta individual, en el de *La dama enamorada*. Com ja hem vist, ambdues són de l'any 1908, quan també va pronunciar la conferència *L'art dramàtica i la vida* al Teatre Novetats, de la mà d'Adrià Gual, en què va fer explícites les idees dramàtiques que defensava en aquells anys. El dramaturg és vist com una figura demiúrgica, que per mitjà de les seves obres apropa la veritat de les coses i de les persones als espectadors. La perspectiva resulta plenament romàntica, en el sentit que aquesta veritat prové dels sentiments i les emocions que ha viscut, de l'experiència personal amb la realitat, més que de la seva anàlisi racional i mesurada.¹ La majoria de crítics i historiadors del teatre han considerat *La dama enamorada* com la millor obra dramàtica de Puig i Ferreter. Sens dubte, és la peça a la qual l'escriptor de la Selva del Camp va dedicar més atenció, amb dues versions posteriors dels anys 1924 i 1928 per acomodar-la al gust més conservador del moment. L'obra parteix novament d'un fet autobiogràfic: la relació d'amor i amistat amb Matilde Thevenot, la mestressa que el va ocupar de mosso en la seva propietat a Villaines-en-Dues-Mois, durant el viatge a peu a França. Es basteix sobre un triangle format per Abel, *alter ego* de l'autor, Lluïsa de Moran i el seu fill Víctor, però als conflictes turbulents —amor, enveja, odi, frustració— que viuen aquests personatges, cal afegir la pugna vitalista que experimenta Abel, entre l'estabilitat acomodaticia al costat de Lluïsa i la lluita individual per la vida, una lluita que acaba finalment enduent-se Abel i resolent així el drama.

Les obres posteriors d'aquest període no van assolir l'èxit de les anteriors: *Drama d'humils*, de temàtica social, publicada el juliol de 1909; *La Innocent*, que va treure a la llum dos anys més tard; i *Desamor*, estrenada el maig de 1912, que és una primera temptativa de comèdia burgesa ciutadana. D'aquest mateix any és *El gran Aleix*, un drama en dos actes que de nou s'endinsa en el terreny de les passions desfocoses dintre d'una família. Aleix és un personatge vital i arrauxat, un tabalolet que fa negoci amb un cavall semental que passeja pels pobles i viu dominat per la sensualitat femenina; mentre que Sofia, la seva dona, es mor de gelosia, però es veu obligada a callar pel seu passat sòrdid, del qual va escapar en casar-se amb Aleix. Finalment, *La dolça Agnès* va ser estrenada el març de 1914 i tanca el període modernista. Puig i Ferreter hi tracta els truculents antecedents que van desembocar en l'episodi de la seva naixença. La peça va ser presentada com la primera d'una trilogia dramàtica que s'havia d'ocupar de la infantesa de l'autor, però no va tenir continuïtat immediata —el fil biogràfic va ser reprès uns anys després, a la primera part de *Camins de França*, «Oratge i tenebra», que no conté precisament els esdeveniments que trobem a *La dolça Agnès*.

1: «¿Compreneu que, abans de tot, el poeta sigui un home que visqui plenament, i no un abstracte somniador allunyat de la vida i de les coses? I la seva obra? La confessió clara, franca, intensa de les idees i sentiments que li ha donat la vida.» *Teatre*, p. 21.

Figura 3.1: Coberta d'*El gran Aleix* (1912)
(Font: L'autor)

3.2 Segona etapa (1917-1924)

Després de l'estrena de *La dolça Agnès*, l'autor de la Selva del Camp va entrar en un període de silenci, que també va significar un temps de reflexió i d'avaluació de la pròpia trajectòria dramaturgica, fins a l'estrena el 18 de desembre de 1917 de *Garidó i Francina*. Aquest període va coincidir amb una crisi general del teatre català, arran del cansament del públic pel teatre reformista i progressista, ple de conflictes, del regeneracionisme, i abans de la instauració dels gustos teatrals que derivaven de l'hegemonia cultural del Noucentisme durant els anys anteriors. Puig i Ferrer va fer diversos intents per adaptar-se a aquests nous gustos i a les exigències dels empresaris teatrals, amb obres com la que enceta l'etapa, *Garidó i Francina*, una comèdia sentimental amb la participació d'una alcavota, localitzada «en una capital de província catalana, a començos del segle XVIII», i *La senyora Isabel*, del mateix any 1917, també situada a la mateixa època històrica, una comèdia en dos actes escrita en vers, que recrea la història romàntica d'una cançó tradicional. Dins de la mateixa tendència, però en un ambient burgès i en època contemporània, cal situar *Si n'era una minyona...*, una comèdia en un acte que es va estrenar el 29 de gener de 1918. La trama gira al voltant de Martí Reinald, un advocat madur que flirteja amb diverses dames per casar-s'hi, però que finalment escolleix la minyona, Darideta. Tot plegat resulta un conflicte innocent, gairebé inexistent, un pur exercici d'entreteniment, que tampoc aconsegueix ésser llegit com un retrat irònic d'una certa classe benestant. En canvi, *El gran enlluernament* es mostra més incisiva, dins aquesta mateixa ambientació burgesa. Presentada com una comèdia en tres actes, va ser estrenada el 14 de maig de 1919. L'obra, al voltant de quatre parelles acomodades, és una crítica a una generació d'artistes i intel·lectuals que va abandonar els ideals de transformació i progrés social per adaptar-se als valors conservadors de la classe que volia combatre. D'aquest mateix any és *No era un somni...*, que va romandre inèdita fins a l'any 1982 i es proposa al davantal com «una fantasia dramàtica en un acte». La darrera obra d'aquesta tendència és *L'escola dels promesos*, una comèdia en tres actes que va ser estrenada amb èxit el 8 de març de 1922. Els protagonistes són un seguit de joves de la burgesia i la trama, completament banal; Puig i Ferrer, amb la mateixa intenció crítica d'*El gran enlluernament*, cerca mostrar la falsedat i la vacuïtat de l'educació dels fills de la societat burgesa.

Ara bé, que aquesta mena de teatre finalment no s'adeia gens al tarannà de Puig i Ferrer, ben aviat va resultar clar dins aquesta segona etapa: *Les ales del fang* és un drama en dos actes, que torna al Camp de Tarragona d'*Aigües encantades* i se situa plenament en el món de la pagesia. L'obra porta la data de 8 d'agost de 1918, però no fou estrenada fins al 25 de novembre de 1919, possiblement per les suspicàcies que devia despertar a l'empresari del Teatre Romea on al capdavant es va representar. Els protagonistes són una família de parcers pobres la filla dels quals ha quedat embarassada per les relacions amoroses que manté amb el primogènit d'un pagès ric, el qual, a diferència del seu fill, no accepta fer-se càrrec de la criatura que ha de néixer. Tot plegat es complica i es resol sense gaires sorpreses, potser llevat del final, però demostra el coneixement que Puig i Ferrer tenia d'aquests ambients, més aprofundit que el de les cases burgeses d'altres peces. En la mateixa línia de retorn a la dramaturgia més punyent, hi ha *La dama de l'amor feréstec*, un drama en tres actes que va ser estrenat el 19 de març de 1921 al Teatre Goya, amb el títol de *Dama Isaura*, el nom de la protagonista. Es tracta de nou d'una dona que trenca les convencions socials per seguir plenament el seu instint, com les

Figura 3.2: *La Novella Teatral Catalana* (1919)
(Font: L'autor)

altres dues «dames» de l'obra dramàtica de l'autor, però sense la seva intensitat. La peça que realment ensenya l'aversió de Puig i Ferrer per la comèdia burgesa, però, és *Un home genial*, estrenada el 8 d'abril de 1923. El protagonista és Cristòfol Folldringant, *alter ego* de l'autor, un farsant que signa les obres que li prepara Magí, el seu secretari, i que no pretén altra cosa que fer diners amb unes peces que sap banals, però que també li forneixen èxits i reconeixement entre el públic. La sàtira de la seva pròpia situació com a autor dramàtic i del teatre català del moment és tan crua i directa que molt difícilment Puig i Ferrer podia tornar a emprendre la redacció i l'estrena d'una nova peça en aquella realitat teatral, com efectivament no va succeir. Amb posterioritat, tan sols van veure la llum pública les dues adaptacions de *La dama enamorada* i, molt després, el drama *Anna darrera la cortina*.

Figura 3.3: Coberta de *La dama enamorada* (1924)
(Font: L'autor)

Aigües encantades va ser escrita l'any 1907 al molí de Batistó, a Alcover, i estrenada el 22 de març de 1908 al Teatre Romea. En aquell moment, Puig i Ferrer era conegut a l'escena catalana, principalment, per la polèmica —però també l'èxit— que havia causat l'any 1904 l'estrena de *La dama alegre* al Teatre de les Arts, després del seu rebuig al Teatre Romea, acusada d'immoralitat. Era un autor jove, provocador, que havia gosat mostrar en aquesta obra l'actitud vital desimbolta i franca de la protagonista, obertament contrària a les convencions socials i a la condició d'una dona benestant i casada en una població rural. L'autor de la Selva del Camp no disposava llavors sinó d'una formació desordenada, bàsicament autodidacta, bastida amb un conjunt de lectures apassionades, però a canvi tenia una llarga experiència vital que molts pocs escriptors podien compartir i que, per damunt de tot, li fornía un material dramàtic i narratiu excepcional. Amb una ambició literària important i la voluntat d'obrir-se camí en l'escena modernista catalana, resultava previsible que Puig i Ferrer es fixés per prendre idees i models en Henrik Ibsen, un dels dramaturgs de més renom llavors a Europa, que havia mort a Oslo tot just l'any anterior, i l'autor de referència del teatre regeneracionista a Catalunya. *Aigües encantades* és l'adaptació del drama ibsenià *Un enemic del poble* a les circumstàncies i les vivències de Puig i Ferrer i, al mateix temps, una de les primeres mostres del seu nervi d'escriptor, en què no es limita a recollir-hi i conformar el conflicte ibsenià a la pròpia experiència, sinó que, impel·lit per un tremp literari abassegador, hi aboca a més a més un seguit de plets socials, de problemes i litigis morals que tenia ben a prop: l'oposició a la tradició i la irracionalitat, la presa de consciència individual dins de la societat, la rebel·lió de la joventut contra les injustícies dels majors, la subordinació femenina ancestral i el procés d'emancipació, el paper de l'educació com a element de transformació social, l'Església i la religió com a opositors a aquesta transformació, la ignorància i l'observança de la massa social. Aquest torrent de conflictes, però, presenta algunes contrapartides: per una banda, l'esquematisme de moltes accions i de bona part de les oposicions ideològiques, que responen sempre a posicions monolítiques, formulades sense matís ni ambigüitat; per altra banda, llevat de dues excepcions de figures secundàries, els personatges responen sempre al que s'espera d'ells, no donen joc a la sorpresa ni a una certa complicació: així, des de les primeres intervencions que realitza cadascun d'aquests personatges, ja roman fixada la seva caracterització. Són arquetipus, més planers que els personatges ibsenians. I encara caldria afegir que alguns dels diàlegs que mantenen estan disposats de tal manera que les intervencions d'uns personatges simplement complementen i donen peu a les intervencions d'uns altres. Tota l'atenció de Puig i Ferrer, en escriure *Aigües encantades*, es va concentrar en palesar aquest conjunt de conflictes socials i morals, cercant en primer lloc l'eficàcia didàctica de la peça, i va deixar de costat la preocupació per altres elements dramàtics i estètics que el podien desviar del seu objectiu primer. S'ha dit reiteradament que aquest drama pertany al teatre d'idees, però potser s'hauria de precisar més i situar-lo dintre del teatre de tesi, un lleu matís que, tanmateix, ajudaria a comprendre les contrapartides que acabo de citar.

4.1	Moviment literari	18
4.2	Influències	19
4.3	Estructura dramàtica	20
4.4	Personatges	21
4.5	Espais	22
4.6	Conflictes d'idees	25
4.7	Elements simbòlics	26

Tot plegat respon a l'impuls explicatiu que domina el nervi de l'escriptura de Puig i Ferreter i que sovint anul·la, en les seves obres tant dramàtiques com narratives, la ponderació necessària. El temperament passional de l'autor vessa per tota la peça i s'infiltra en cada esclatxa, impregnant cada racó d'idealisme, vitalitat i ardor.

La trama d'*Aigües encantades* gira al voltant de dos conflictes que es complementen, pel que fa a les transformacions que la modernitat començava a implantar en la societat catalana del moment i que trobaven una oposició més forta al món rural, àmpliament majoritari a la Catalunya de la primera dècada del segle XX, però que també presenten diferències significatives, en particular quant al seu desenllaç. El primer conflicte es produeix amb l'arribada del Foraster al poble i la seva proposta per solucionar el problema periòdic de sequera que pateix aquesta població, mitjançant l'aprofitament de les aigües que abunden en uns gorgs que la veu popular considera miraculosos, subjugada com està per la llegenda i la superstició religiosa. La col·lisió arriba per l'oposició que el Foraster troba entre les forces reaccionàries de la població —mossèn Gregori i l'oligarquia rural representada pel propietari Pere Amat—, les quals defensen l'immobilisme tradicional i una solució al problema de la sequera basada en la confiança en la gràcia divina. El segon conflicte, tan rellevant per a l'objectiu de l'obra com el primer, oposa la voluntat d'emancipació personal de Cecília Amat a la posició que la societat tradicional, simbolitzada per la figura del seu pare, li destina. En aquest cas, la col·lisió s'esdevé per la incomprensió que demostren totes les figures d'aquesta societat tradicional —el pare Pere Amat, la mare Juliana, mossèn Gregori i el mestre Vergés— pel procés d'individualització de Cecília. Al voltant d'aquests conflictes bàsics, Puig i Ferreter n'afegeix altres, com veurem després, però el combat essencial que sustenta *Aigües encantades* i que fonamenta tot el conjunt de conflictes és el que s'origina per la defensa dels valors tradicionals per part del conservadorisme i l'immobilisme contra la irrupció de la modernitat.

4.1 Moviment literari

En la literatura modernista, si més no en la que pretenia per damunt de tot la regeneració de la societat, aquest combat entre la tradició i la modernitat es va viure intensament. L'individu modern —artista, intel·lectual, poeta— és el portador d'uns sabers recents i unes idees noves que ha de transmetre a la societat, amb la finalitat de deslliurar-la de la ignorància i de la subjugació al poder establert i, doncs, d'aconseguir finalment la seva renovació moral. Aquesta figura, gairebé heroica per la missió redemptora que assumeix, aspira a actuar de guia d'una societat alienada que, al capdavall, acabarà per rebutjar-lo. En el Modernisme, els personatges regeneracionistes fracassen en la seva missió de transformació social, perquè a la renovació solament s'hi arriba al final d'un procés d'assumpció individual de consciència i d'autonomia moral. Com és ben sabut, tot plegat prové de la dramaturgia de Henrik Ibsen. En aquest sentit, *Aigües encantades* resulta un exemple paradigmàtic del teatre regeneracionista, dels seus conceptes i objectius. El Foraster és el personatge redemptor que no aconsegueix que el poble accepti la seva solució al problema de la sequera, malgrat la raó que l'empara, mentre que Cecília és la persona que tot just ha arribat al final del seu procés d'individualització i que, assumida una nova autonomia, fa costat al Foraster. Hi ha encara un tercer personatge a qui a penes se li ha desvetllat la consciència i que inicia aquest procés

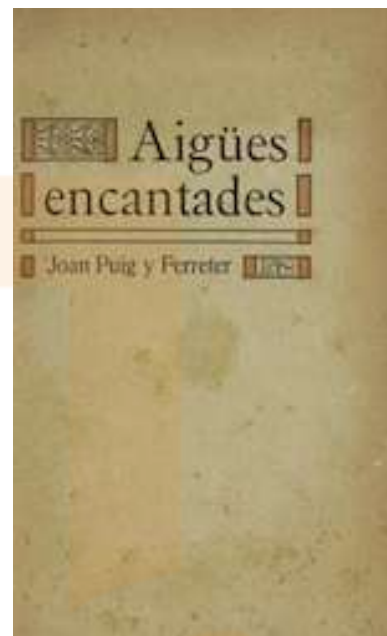

Figura 4.1: Coberta d'*Aigües encantades* (1908)
(Font: L'autor)

que Cecília Amat ha completat: Joan Gatell, el batlle del poble, que comença el drama com un element de les forces reaccionàries, però que a l'acte tercer reconeix la injustícia que s'ha comès contra el Foraster i gosa oposar-se a mossèn Gregori. Observem que és l'únic personatge de l'obra sobre el qual l'acció del Foraster ha obtingut un resultat positiu.¹

L'enfrontament entre l'individu i la societat, doncs, és un tema que apareix de manera recurrent en la literatura modernista. Per exemple, al drama *El mestre nou*, de Josep Pous i Pagès, l'arribada d'un nou mestre a la vila ocasiona una situació conflictiva amb els oligarques rurals a causa dels ensenyaments que vol professar. També la novel·la *Els sots feréstecs*, de Raimon Casellas, presenta el tema, i de manera més punyent que *Aigües encantades*, amb un final particularment dramàtic. Mossèn Llätzer arriba a la parròquia de Sant Pau de Montmany amb la voluntat de servir els parroquians i millorar-ne la vida i els costums, però aviat es veu que l'origen ciutadà del mossèn farà impossible l'entesa amb els pagesos; amb l'aparició de la Roda-soques, una prostituta que serà l'antagonista de mossèn Llätzer, els conflictes no fan sinó empitjorar, fins a la mort del mossèn i el fracàs de la seva missió redemptora. De Santiago Rusiñol, *Cigales i formigues* planteja igualment un conflicte entre els artistes i la societat materialista, que se soluciona amb el reconeixement implícit que l'entesa resulta impossible.

4.2 Influències

És una idea comuna a tots els estudiosos de l'obra dramàtica de Puig i Ferrer que *Un enemic del poble*, de Henrik Ibsen, va ser el model d'*Aigües encantades*. El públic barceloní coneixia l'obra del dramaturg noruec abastament: *Un enemic del poble* es va estrenar en castellà al Teatre Novetats l'any 1893, una dècada després de la primera estrena a Oslo; *Casa de nines*, amb el títol de *Nora*, va ser representada en català al Teatre Gran Via a finals de novembre de 1893; i *Espectres*, també en català, al Teatre Olimpo, l'any 1896. Les posades en escena de les peces dramàtiques d'Ibsen van continuar en els anys següents i va esdevenir, així, el principal referent del teatre regeneracionista a Catalunya, amb un impacte important entre els autors i el públic d'aquest tipus de teatre. Puig i Ferrer, que des de 1899 s'havia instal·lat de forma permanent a Barcelona, coneixia aquesta realitat de primera mà, ja que es vivia intensament en els ambients anarquistes i bohèmics que freqüentava.

Ambdues obres parteixen d'una situació inicial semblant, en què es planteja una problemàtica a causa de l'aprofitament d'unes aigües, però les similituds més intenses potser tenen lloc en el punt central de les dues trames: en l'assemblea amb el Foraster que se celebra al pati del pastor Romanill, a l'acte segon d'*Aigües encantades*, el desenvolupament de la qual segueix punt per punt una assemblea que ocupa enterament l'acte quart d'*Un enemic del poble*, en què Tomas Stockmann intenta de convèncer infructuosament els seus veïns de la contaminació de les aigües. Igualment resulten significatives les semblances entre els personatges i la seva caracterització. El doctor Tomas Stockmann és la figura regeneracionista que vol fer veure a una societat tancada el problema que suposa usar unes aigües contaminades en un balneari; l'antagonista és Peter Stockmann, alcalde de la població i germà del doctor, que pretén amagar el problema, ja que el balneari proporciona ingressos cabdals als habitants del poble. Sembla evident, doncs, que el Foraster remet al personatge de Tomas Stockmann, més que més quan

1: «JOAN: El meu dever és complir amb la meua consciència!» *Aigües*, acte tercer, p. 130.

Figura 4.2: Dibuix de Henrik Ibsen
(Font: [Wikipedia](#))

ambdós tenen una formació científica que apliquen a l'anàlisi de les situacions problemàtiques respectives. Ara bé, cal assenyalar també les diferències pel que fa a la posició social, la relació amb els altres personatges i l'edat. El doctor Stockmann rep en tot moment l'ajuda de la seva filla, Petra, que és mestra, com Cecília Amat, però a *Un enemic del poble* no trobem cap procés d'individualització i alliberament per part d'una dona. Encara es poden assenyalar dos paral·lelismes més: d'una banda, el capità de vaixell Horster, que posa casa seva a disposició del doctor Stockmann, com el pastor Romanill a *Aigües encantades*, per fer-hi l'assemblea; d'altra banda, el director del periòdic local, Hovstad, i el reporter Billing mostren una actitud equívoca a l'hora de donar suport al doctor Stockmann, ja que són conscients del problema plantejat però alhora no es deslliuren de la dependència de l'alcalde i la majoria de la població, que equival a la posició del mestre Vergés.

Per altra banda, s'ha volgut veure Nora Helmer, la protagonista de *Casa de nines*, com a model del personatge de Cecília Amat. Certament, ambdues comparteixen un procés d'emancipació femenina, però les similituds s'acaben aquí, per més que les dues peces es resolguin també amb un final semblant. La diferència més rellevant respon a la densitat dels personatges d'Ibsen, que no assoleixen els de Puig i Ferrer. Recordem, en aquest sentit, els canvis de percepció a què obliga el personatge de Nora tot al llarg de *Casa de nines*.

4.3 Estructura dramàtica

A *Aigües encantades*, Puig i Ferrer modifica la successió tradicional de l'acció dramàtica, malgrat mantenir l'estructura en tres actes. He afirmat anteriorment que l'obra gira al voltant de dos conflictes complementaris, en el sentit que presenten dues cares d'una problemàtica de fons comuna, però que ofereixen algunes diferències importants, en especial pel que fa al seu acabament. A l'acte primer, a casa de la família Amat, es presenten els elements contraposats d'ambdós conflictes i els personatges principals: el diàleg inicial entre Cecília i Vergés; la discussió que s'estableix amb la tornada de Pere Amat i Juliana a casa seva, després d'assistir a la processó fins a l'ermita dels Gorgs per demanar pluja; l'entrada del batlle, Joan Gatell, amb la notícia de l'arribada del Foraster; finalment, l'aparició de mossèn Gregori i la nova discussió que es genera sobre aquesta arribada. Al final de l'acte, tot és a punt per a la complicació posterior de l'acció dramàtica, però en aquest moment Puig i Ferrer introdueix un canvi en l'estructura tradicional i, en comptes de seguir amb el desenvolupament i el desenllaç en els actes successius, el drama desplega cadascun dels conflictes i el seu acabament en un acte diferent, de tal manera que presenta dos desenllaços.

A l'acte segon, que s'esdevé al pati de la casa del pastor Romanill, tota l'acció consisteix en el desenvolupament de l'assemblea que organitza el Foraster amb l'ajuda de Romanill, per explicar al poble la solució que proposa al problema de la sequera, i els tres monòlegs successius del mestre Vergés, el Foraster i mossèn Gregori centren l'atenció de l'espectador i el lector. El clímax de l'acte s'assoleix amb l'arribada de la pluja just després del monòleg de mossèn Gregori, que precedeix, doncs, la derrota del Foraster enfront de les forces reaccionàries de la població, que en constitueix el desenllaç. El Foraster fracassa en el seu projecte regeneracionista, però no és un personatge derrotat: no ha aconseguit imposar la raó per damunt de la superstició i la irracionalitat entre la multitud, però se sap portador de la

Figura 4.3: El Foraster (Fèlix Pons) i Vergés (Santi Ricart), *Aigües encantades*, TNC (2006)
(Font: Teresa Miró / TNC)

veritat i mira amb desdeny orgullós el triomf de la ignorància i l'alienació.² Es tracta, doncs, de la col·lisió entre l'intel·lectual modernista i la societat, de l'afirmació de l'individu enfront de la multitud, de què ja hem parlat anteriorment. A l'acte tercer, es ratifica aquest individualisme en la figura de Cecília, que ateny portar a terme un procés d'emancipació personal i imposar-se, doncs, als obstacles que li imposa la societat de la qual vol fugir.³ L'acció, que té lloc a casa dels Amat, es desenvolupa tot al llarg d'una discussió que mantenen els diversos personatges que entren i surten de l'escena, i s'arriba al clímax per l'augment gradual de la violència durant la discussió després de l'arribada de Cecília a casa, fins al cop brutal de Pere Amat a la seva filla. El desenllaç ve després amb el diàleg entre Cecília i Vergés, que remet al diàleg inicial entre els mateixos personatges, la partença definitiva de Cecília i la seva victòria final.

4.4 Personatges

Els protagonistes del drama són Cecília Amat i el Foraster, però la figura que realment entrelliga tota l'acció dramàtica és Cecília: en aquest sentit, pren part en els dos conflictes principals de l'obra, mentre que el Foraster apareix únicament al conflicte de les aigües als dos primers actes —a l'acte primer, només hi apareix alludit, i és gairebé absent de tot l'acte tercer. Es tracta de dos personatges que comparteixen alguns atributs i també algunes qualitats, ja que ambdós representen l'individu modern que ha assolit una consciència pròpia i autonomia moral, amb les quals oposar-se als valors tradicionals caducs, però també algunes diferències. El Foraster és l'intel·lectual modernista, amb una missió gairebé heroica contra l'alienació de la societat. Es defineix per la voluntat, el geni, la lucidesa, la força, l'individualisme, el vitalisme, la intel·ligència, la redempció, l'abnegació, la generositat. Cecília és la persona que aconsegueix una comensalitat amb si mateixa en contra de la posició que li destina la societat, un procés d'individualització que la constreny a trencar amb el propi passat. Que sigui una dona, afegeix a aquest procés un component d'emancipació pròpiament femenina. Així mateix, tenen formació i joventut, dues característiques que els posa al costat de Vergés. Ara bé, mentre que el mestre del poble resulta un personatge indecís i conformista, feble, incapaç de qualsevol gosadia malgrat la bondat de la causa que defensa i de contradir qualsevol norma per injusta que sigui, Cecília i el Foraster simbolitzen la lluita, la determinació i el coratge. Vergés fa costat al Foraster per apropiarse de Cecília, més que per pròpia convicció. El vestuari ajuda a fer més visible aquesta caracterització tan oposada: si Cecília «vesteix i va pentinada amb molta negligència i originalitat» i el Foraster, «amb americana i pantalons blancs» i porta «barret de feltre clar», Vergés simplement «no té descripció», i quan s'explica la seva vestimenta a l'escena final, se'l mostra ridícul amb els «pantalons arregussats i un paraigües a la mà».

Els antagonistes són Pere Amat i mossèn Gregori, respectivament, dos personatges monolítics, sense esclat, que obeeixen punt per punt les característiques de l'arquetipus que representen. No hi ha altres personatges a l'obra en què es vegi més clarament que els caràcters d'*Aigües encantades* són figuracions d'una fisonomia moral. Pere Amat representa el tipus de propietari rural conservador, profundament patriarcal i autoritari, arrelat als valors tradicionals, religiós, sense una formació i una imaginació que li permetin modular un caràcter violent. Ara bé, Amat és un personatge fort, un fet que l'equipara al Foraster, a Cecília i al pastor Romanill, i

2: «CECÍLIA: [...] És hermós un home valent...! Una se sent abrigada... com protegida per ell. És tan hermós un gest heroic encara que sigui inútil!» *Aigües*, acte segon, p. 140.

3: «CECÍLIA: La meua obra, abans que tot, és la meua vida!» *Aigües*, acte tercer, p. 144.

Figura 4.4: Cecília Amat (Maria Molins), *Aigües encantades*, TNC (2006)
(Font: Teresa Miró / TNC)

que, si més no en aquest aspecte, possiblement havia de despertar l'admiració de Puig i Ferrer.⁴ Mossèn Gregori, el rector del poble, personifica la religió i el paper que juga en la societat tradicional, com a fornadora dels seus valors i entitat legitimadora de conductes, hàbits i formes de vida tradicionals. L'escriptor selvatà coneixia de primera mà aquest paper per la seva naixença en una família molt religiosa i els anys viscuts a Alcover i la Selva del Camp, poblacions rurals que a principis del segle XX vivien, pel que fa als costums, si fa no fa, com tres centúries enrere. És un personatge manipulador, equívoc, que sap jugar amb les ànimes dels seus parroquians, un dels puntals de les forces reaccionàries.

Només hi ha dues figures a *Aigües encantades* que assoleixen una certa autonomia de caràcter i surten de la traça marcada des de bon començament. El primer és el batlle de la població, Joan Gatell, el qual, com ja he indicat, després de la reacció del poble a l'assemblea a casa de Romanill, es posa al costat del Foraster i refusa els dictats de mossèn Gregori. Està casat amb Trinitat, una mestressa que personifica la submissió a les normes i els costums establerts, en particular els religiosos. El segon és Juliana, la mare de Cecília, que representa l'esposa obedient i la mare abnegada que es desvia per una filla que no comprèn del tot. Dubta entre les raons que li sembla reconèixer en l'actitud de la filla i la subjecció a les imposicions del marit i les convencions socials, fins que, a l'acte tercer, en adonar-se que pot perdre definitivament la filla davant de la brutalitat del marit, deixa veure algunes guspires d'aquests dubtes que la corsequen, possiblement des de fa temps.

La resta de personatges de la peça, a banda del poble anònim, són els que donen suport al Foraster. De tots, el pastor Romanill és el que presenta una caracterització més completa: és un personatge fort, que sap defensar els seus ideals laics i republicans i que no dubta a acollir el Foraster a casa seva. Bràulia, la seva esposa, només intervé breument per aplacar l'empenta del marit. L'altre personatge que té un cert pes és Manso, una figura sense voluntat, mesell, bromista, que es diu carlí per simple costum familiar i que viu pobrament sense tenir cap voluntat de remissió. És el tipus que canvia ràpidament de parer si les condicions ho manen. Queden dos personatges més, que representen el republicanisme popular: el senyor Vicenç, un veterinari vell, desgastat, que sembla haver perdut l'esperança en el progrés; i Bartomeu, jornaler, franc, que encara confia en la transformació de la societat.

4.5 Espais

La població en què transcorre *Aigües encantades* és Alcover, localitzada al nord del Camp de Tarragona. Malgrat la indicació final que situa la redacció del drama al molí de Batistó, a Alcover, no s'ha pres en consideració aquesta localització perquè Puig i Ferrer, al davantal de la peça, assenyalava que l'acció s'esdevé «en un poble de la província de Tarragona, allunyat de la capital», característiques que Alcover comparteix amb moltes altres poblacions tarragonines, però «en la part alta i muntanyosa». Si solament tenim en compte la primera accepció d'aquests adjectius i pensem en un poble situat al capdamunt d'una serra o bé d'un massís muntanyós, és evident que Alcover no correspon a aquest poble. Ara bé, per poc que es conegui la geografia tarragonina, també resulta clar que no hi ha cap poble en aquest emplaçament, al conjunt de serres que tanquen el Camp de Tarragona, que reuneixi un nombre significatiu dels espais —indrets, paratges, edificis, portals, camins— que apareixen a *Aigües encantades*. Per contra, Alcover els aplega tots.

4: «AMAT: La qüestió no està en ser just, sinó en vèncer.» *Aigües*, acte segon, p. 101.

Figura 4.5: Mossèn Gregori (Manel Barceló), *Aigües encantades*, TNC (2006)
(Font: Teresa Miró / TNC)

Figura 4.6: El molí de Batistó, Alcover
(Font: Pobles de Catalunya)

No es tracta únicament, doncs, del coneixement directe i vital que Puig i Ferreter tenia d'aquesta població, ni de la indicació que deixa al final de la peça, sinó de la identificació del conjunt d'espais singulars que trobem a *Aigües encantades*, el que ens permet situar la seva localització a Alcover. Tot seguit explicaré quins són aquests espais i, després, justificaré com crec que s'han de llegir les anotacions del davantal de l'obra.

A l'acte primer ja se'ns parla dels gorgs miraculosos, de la Verge dels Gorgs i de l'ermita on es venera, que podem reconèixer en les Fonts del Glorieta, la Verge del Remei i l'ermita homònima. Les Fonts del Glorieta són una gran deu que recull totes les aigües de la capçalera del riu Glorieta: la serra del Pou, la de Vicent, els Motllats i més enllà de Mont-ral. A partir de les Fonts, el riu forma un seguit de salts d'aigua i de gorgs, al final dels quals hi ha els molins Nous, els primers de la llarga sèrie de molins que des de fa diverses centúries han seguit el curs del Glorieta —el molí de Batistó, tan important en la vida de Puig i Ferreter, n'és un més. A l'acte segon, Vergés diu que els gorgs són al peu de la muntanya i el Foraster precisa, al mateix acte, que es troben al peu de Rocalba, i afegeix que la serra del capdamunt és completament erma i que la pluja no s'hi manté, sinó que es filtra i surt més avall. Doncs bé, una bona part de les serres que tanquen la capçalera del Glorieta tenen forma tabular, amb una faixa de cingle calcari blanc, que presenta per damunt planes càrstiques, desolades i estèrils, en particular els Motllats. Si seguim el riu Glorieta avall, trobarem l'ermita del Remei, amb una verge trobada, com la Verge dels Gorgs d'*Aigües encantades*, l'ermita de la qual és a la «coma dels Gorgs». Si ens apropem a la vila també podem identificar altres espais, com el Calvari, situat en un turonet al nord de la població, que conté dins d'una capella les Tres Creus. A l'obra, ambdós espais es citen sempre per separat, però la localització és la mateixa; també hi passa un camí cap a una ermita, però no es tracta de la del Remei. Dintre de la vila, s'endevina fàcilment el lloc que ocupava el Portal, antiga porta d'accés al poble situada al cantó sud-est de la muralla que tancava Alcover, que podem identificar amb el portal d'Avall d'*Aigües encantades*, perquè duu a l'estació del ferrocarril pel passeig homònim; a la peça dramàtica, l'hostal de la carretera on es refugia el Foraster abans d'agafar el cotxe de línia es troba al sud del portal d'Avall, una mica allunyat.

La població d'Alcover està situada als primers estrepes de les Muntanyes de Prades, a la banda sud-est, i si bé la part baixa del seu terme pertany a la plana, la part alta s'enfila muntanya amunt, seguint el curs del Glorieta. En aquest sentit, no és un poble pròpiament de la plana del Camp de Tarragona, sinó que ja té un peu en el vessant muntanyós. Al davantal, quan Puig i Ferreter detalla que el poble es troba a la «part alta», ho fa en relació a la «província de Tarragona». Ara bé, crec que hem d'entendre aquests mots en el sentit del Camp de Tarragona i les serres que l'envolten, que és el territori tarragoní que Puig i Ferreter coneixia. Vist així, podem entendre la part alta com el sector nord del Camp, poc o molt més elevat que el sector sud, a la vora del mar, on es troba justament la capital. Aquest ús de l'adjectiu *alta* resulta habitual en moltes ciutats per designar els barris situats a la part nord. I l'emplaçament de la vila d'Alcover, en efecte, és en aquest sector nord del Camp de Tarragona.

La identificació d'Alcover amb la vila en què ocorre *Aigües encantades* té un cert interès a banda del mer localisme, en particular pel que fa a la subversió del mite de la terra alta. A la mitografia romàntica, particularment en la literatura catalana, la terra alta s'associa a la idealitat, la puresa i el bé, mentre que la terra baixa és

Figura 4.7: Les Fonts del Glorieta, Alcover
(Font: L'autor)

Figura 4.8: L'ermita del Remei, Alcover
(Font: Wikipedia)

el lloc del mal, la degradació i l'enviliment, com queda ben palès a *Terra baixa* d'Àngel Guimerà; per altra banda, el primer nacionalisme va idealitzar la muntanya com el lloc on es custodiaven les virtuts seculars i es mantenien inalterades les essències pairals —per citar un exemple, pensem en el «Cant dels joves» de Joan Maragall, els quals han de regenerar les «serres avials» per construir la nova «pàtria». Puig i Ferrer no subverteix aquest mite a *Aigües encantades*, perquè l'emplaçament d'Alcover no és al capdamunt de la serra, sinó que en proposa una variant que contraposa la ciutat al poble, les urbs a la ruralia. La modernitat s'origina a la ciutat, que constitueix així la font de les forces que volen subvertir les formes de vida tradicional que perviuen al poble i el seu sistema de creences: la moral catòlica, la societat en estaments, el treball agrícola, les relacions socials estandarditzades.⁵ De la ciutat arriba el Foraster, que proposa una solució mecànica, basada en el coneixement científic, al problema de l'aigua, que topa amb la resposta supersticiosa del poble dominat per la religió i les creences tradicionals. I la ciutat és l'indret, a més a més, que ha fet possible l'educació de Cecília, el lloc que li ha permès tenir una visió del món que les boires que cobreixen el poble li haurien entelat i, doncs, adquirir un coneixement amb el qual s'ha emancipat del passat i d'una societat caduca i opressora.

Ara bé, no ens hem de deixar enganyar per aquesta contraposició, quant a la valoració de la natura per part dels personatges regeneracionistes del drama. En efecte, en particular el Foraster al monòleg del segon acte, aquests personatges no conceben la naturalesa solament com un marc físic que es pugui percebre mitjançant els sentits corporals, ni com una font de recursos materials, que és la percepció tradicional de la pagesia, sinó com un espai de comunió espiritual amb el cosmos, l'espai que posa en contacte l'ésser humà amb el misteri de l'existència, després que la Il·lustració hagi imposat el positivisme i la raó com a mitjans de coneixement de la realitat, relegant la religió, en aquest àmbit, a la pura superstició. Aquesta concepció espiritual de la naturalesa és, evidentment, una herència del Romanticisme.⁶ Observem que, altra vegada, sense l'educació ciutadana, no resulta possible la seva adquisició ni l'allunyament del materialisme i la superstició de la societat rural. El coneixement científic permet entendre els elements i els processos de la naturalesa i el naturalisme en facilita la descripció, però la seva percepció profunda depèn de l'emoció i de la capacitat sensitiva de l'individu.

Pel que fa pròpiament als escenaris del drama, finalment, són dos: la sala principal de la casa de Pere Amat, als actes primer i tercer, i el pati dels darreres de la casa del pastor Romanill, a l'acte segon. Aquesta sala, que Puig i Ferrer qualifica de «monòtona i severa», inclou els elements que es poden preveure en una casa de propietaris rurals tradicionals —des del mobiliari auster i concís, l'utilatge de taula a la vista i els quadres amb vides de sants, fins a l'obertura a la vida exterior del balcó—, i materialitza la personalitat conservadora i intransigent de Pere Amat, un cert benestar sobri i elemental, i la rigidesa del puritanisme. El pati de cal Romanill, a cel descobert, ocupa la part posterior de la casa i dona als corals i al carrer, del qual queda separat per una tàpia on creixen «els tanys luxuriants d'una figuera borda». També hi ha un vell llimoner, «de fulles esgrogueïdes». Com que serveix d'eixida del bestiar que roman estabulat als corals, resulta evident el sentit simbòlic que pren quan la multitud del poble s'hi congrega per escoltar el Foraster, més que més perquè són ovelles les bèsties estabulades, les quals formen un ramat que podem assimilar a la multitud confiada a la direcció espiritual de mossèn Gregori.

5: «TRINITAT: Ara vostè no perdi la confiança... Facin quedar la noia entre vostès i no l'enviïn més a la ciutat de perdició...» *Aigües*, acte tercer, p. 121.

6: «FORASTER: [...] Però la secada, que per a vosaltres és un càstig de Déu, una venjança del cel..., obeeix a causes naturals i sols per medis naturals heu de buscar el remei. Aquí teniu una creença, una llegenda religiosa que pesa sobre vosaltres com una llosa de sepulcre.» *Aigües encantades*, acte segon, p. 102.

Figura 4.9: Pere Amat (Jordi Martínez), a la sala de casa seva, *Aigües encantades*, TNC (2006) (Font: Teresa Miró / TNC)

4.6 Conflictes d'idees

En la literatura modernista, resulta habitual que les idees es mostrin per mitjà del conflicte de dos contraris, de dues postures oposades que es complementen, però, quant a la seva definició, en el sentit que el contrari que reuneix els valors positius també s'explica gràcies a la confrontació amb els valors negatius del segon contrari. Aquesta manera de fer va portar alguns autors modernistes a un cert esquematisme en el plantejament de les obres. És el cas de Puig i Ferrer en drames com *Aigües encantades*, en què els conflictes no accepten matisos i algunes divergències resten tot just apuntades: per exemple, les lleus guspies de revolta de Juliana. La idea que es vol transmetre queda perfectament definida, però en pateixen la versemblança dels personatges i de l'acció, massa esquemàtics, i sobretot la complexitat de la peça i, en darrer terme, el gaudi estètic de l'espectador i el lector. A més a més, la inclinació natural de l'escriptor selvatà per la profusió expositiva el va menar, a *Aigües encantades*, a acumular conflicte rere conflicte. Ja hem vist els més preeminents, al voltant dels quals gira de fet tota l'acció dramàtica; ara ens ocuparem d'algunes qüestions derivades d'aquests contraposicions i, si més no, en citarem algunes altres.

El conflicte de fons d'*Aigües encantades* és la col·lisió que va provocar l'arribada de la modernitat en el món tradicional. Com he dit anteriorment: tots els conflictes que apareixen a l'obra deriven d'aquesta col·lisió. La societat catalana que acabava de deixar enrere el segle XIX rebia d'Europa uns aires de modernització que amb el temps havien de transformar per complet els costums i les formes de vida tradicionals, però que en aquells anys inicials tot just havien arribat a les ciutats principals i es començaven a desplegar per la resta del país, eminentment rural, amb totes les dificultats i les oposicions que es poden suposar. Així, el conflicte que contraposa la ciutat al poble i el camp, a *Aigües encantades*, s'explica per la major resistència del món de la ruralia a la modernització i per l'origen ciutadà del canvi, però també serveix a Puig i Ferrer per fer una caracterització d'aquest món que coneixia tan bé: l'estructura social, els poders fàctics, el paper central de l'Església, les tensions socials soterrades, la manca de formació de la població. No es pot destriar, doncs, la irrupció de la modernitat dels processos d'urbanització i industrialització, amb els moviments de població que van comportar, però tampoc d'un seguit de resultats, que són igualment presents a la peça de Puig i Ferrer, com l'expansió de l'educació, la laïcitat, l'accés de la dona a l'àmbit públic, la politització de les classes socials treballadores, les millores en els processos tecnològics i en el transport o bé l'augment de la difusió de les idees i la propaganda per mitjà de les publicacions periòdiques.

La confrontació entre l'individu regenerador i la societat, que representa el Foraster a *Aigües encantades*, dona peu a l'aparició d'altres conflictes: la lluita de la ciència i la raó contra la superstició i la religió, la tensió entre les forces del progrés i les reaccionàries, entre el futur i el passat, entre l'acció i l'immobilisme, i en especial entre la instrucció i la ignorància.⁷ Una de les transformacions que la modernitat va implantar en les societats occidentals va ser la gradual universalitat de l'educació, i totes les forces progressistes del continent van adoptar la instrucció com a motor de canvi social. La idea apareix en diversos moments al drama de Puig i Ferrer, adés de manera implícita, quan la multitud rebutja la proposta del Foraster per solucionar la sequera i abraça la irracionalitat de la llegenda religiosa, adés de forma explícita, per exemple a les escenes finals del drama, quan Cecília explica

7: «JULIANA: La instrucció... el saber massa... és un perill! Ja tenien raó els vells!

AMAT: I encara vénen aquests a predicar! Jo els trauria a tots del món! Savis...? No els necessitem per a res. Tot és mentida!»

Aigües, acte tercer, p. 119.

a Vergés la missió de regeneració que tenen els mestres per mitjà de la formació dels infants i, després, quan li demana que no la realitzi, vist que a Vergés li manca la convicció en el canvi, la fermesa en l'ideal regenerador, i només el mou l'interès personal per agradar a Cecília.

Per altra banda, a partir de la contraposició entre la voluntat d'emancipació de Cecília i la resignació a la posició subordinada, bastida amb un conjunt de prejudicis de gènere, que li destina la societat, apareixen també altres conflictes. Es tracta de l'oposició entre la igualtat i la submissió en les relacions familiars, el conflicte generacional entre la joventut i la vellesa, la competència entre l'ideal i la realitat, la tensió entre la voluntat i l'abandonament a les circumstàncies, entre la il·lusió i l'escepticisme, entre la valentia i la feblesa, en definitiva entre la personalitat forta i la feble, que tan bé simbolitzen respectivament Cecília i Vergés en els seus diàlegs. Ara bé, l'emancipació de Cecília no és solament un procés d'individualització per desfer-se de la multitud informe i inconscient, un procés que la porta a desfer els nusos que la mantenen lligada amb el passat, sinó també un alliberament femení, una acció que la salva de les servituds d'una societat patriarcal que la modernitat amb prou feines havia començat a somoure.⁸ També hi ha a *Aigües encantades* una mirada franca i igualitària a l'amor i la sexualitat, malgrat que no es manifesti amb la mateixa evidència que en altres drames de l'autor, perquè no són els temes de l'obra. Observem que Cecília decideix marxar al costat de qui anomena el seu «amic» i sobre el qual afirma: «És un home fort i només ell ha desvetllat els meus sentiments de dona...» Per tant, el veu com un igual, com algú amb qui comparteix actituds i ideals, però també uns mateixos drets i responsabilitats, sense submissió, amb autonomia. En canvi, la notícia de l'abraçada i el bes que Cecília fa al Foraster, al final de l'acte primer, o bé la simple insinuació d'una possible relació d'amants mentre eren a la ciutat, a l'acte tercer, provoca una resposta atribolada i violenta, de pànic, en el pare de Cecília.

4.7 Elements simbòlics

L'estètica i les formes del teatre de Joan Puig i Ferrer són bàsicament realistes. Si ens centrem en el període modernista, aquesta opció resulta conseqüent amb la finalitat reformista de les peces, que subordina tots els elements formals i estètics a la seva eficàcia didàctica. Amb tot, a *Aigües encantades* podem destacar alguns símbols, a banda del pati de la casa del pastor Romanill que ja hem vist. En primer lloc, a ningú se li escapa que el títol de l'obra és clarament simbòlic: les aigües encantades no són únicament les dels gorgs de la Verge, sinó el conjunt sencer de la població i els seus veïns, que viuen en l'immobilisme secular, heretat una generació rere una altra.⁹ Observem que l'adjectiu *encantada* no significa solament que l'aigua roman estancada, sinó que s'hi manté per una il·lusió, per un engany d'unes forces reaccionàries que volen mantenir la població en la ignorància i que conviuen, elles mateixes, amb la pura fantasia, convençudes de la realitat d'un conjunt d'ombres i falses aparences en què creuen. Per aquesta raó resulta imprescindible l'educació de la societat, o bé la fugida si aquesta acció instructiva fracassa, com fa Cecília, perquè quedar-s'hi significa marfondre's fins a l'extinció moral i existencial.¹⁰ La contraposició són les aigües vives, que corren i es renoven contínuament, les aigües de la regeneració constant, que possibiliten el progrés i la millora de la societat. En segon lloc, al diàleg que mantenen Cecília Amat i Vergés a la primera escena es fa

Figura 4.10: Cecília (Maria Molins) i Pere Amat (Jordi Martínez), *Aigües encantades*, TNC (2006) (Font: Teresa Miró / TNC)

8: «AMAT (amençant-la): Calla! Prou! Les dones a la cuina i no a discutir!

CECÍLIA: Sí... veieu... La mare ja tremola veient-vos enfadat. En lloc d'inspirar amor, feu por... aquesta és l'autoritat dels homes, dins de casa. Però la mare no em donarà la raó a mi... no pot. L'heu dominada, l'heu reduïda a res... Una dona no és res amb homes com vosaltres... Ens mateu l'ànima, si no ja no ens voleu, som dolentes...» *Aigües*, acte tercer, p. 134.

9: «FORASTER: Espereu-vos... Sou tots aigües mortes, aigües encantades per tota l'eternitat...! Aquí us deixo!» *Aigües*, acte segon, p. 111.

10: «CECÍLIA: I [la llegenda] s'ha de destruir perquè fa mal. Allunya de la viva, de la fecunda realitat. Quan jo pujo de la ciutat i entro en aquesta contrada, me sembla que una atmosfera que em priva de respirar m'estreny la vida del cor i del pensament. Jo mateixa no m'hi puc sostreure, he de fer esforços per no defallir.» *Aigües encantades*, acte tercer, p. 140.

la comparació de la noia amb una àliga tancada en un galliner, i al diàleg final que tenen ambdós personatges, torna a aparèixer aquesta comparació i s'afirma que «l'àliga deixa el galliner, per sempre». Es tracta d'un símbol de l'anhel de llibertat de Cecília i del vitalisme que la domina: en el fons, l'aixecament final del vol no és sinó un acte de voluntat d'una personalitat forta, d'un ésser superior —per dir-ho així— per viure darrere el seu ideal, un segon naixement cap a l'acompliment d'una existència plenament conscient, que deixa enrere tot el seu passat per ser realment ella mateixa.¹¹ En tercer lloc, la pluja que arriba finalment a l'acte segon, just després del monòleg de mossèn Gregori, també constitueix un element simbòlic. Per a la multitud que segueix cegament el dictat del mossèn, és una manifestació de Déu, un miracle que confirma les seves creences i rebutja definitivament les poques espurnes d'interrogació que el discurs del Foraster hagués pogut encendre en el seu ànim. Per als personatges conscients, és una mostra del pur determinisme de la naturalesa i del fatalisme que l'acompanya de manera ineluctable: fixem-nos que comença a caure en el pitjor moment per al propòsit regenerador del Foraster i els personatges que li fan costat. Com a símbol, doncs, la pluja assenyala el clímax de l'acte segon i resol el conflicte per l'ús de les aigües, amb la confirmació que l'ideal de regeneració només resulta possible individualment.

Per altra banda, en l'obra literària de Puig i Ferrer, els noms dels personatges no acostumen a ser contingents ni aleatoris, sinó que sovint remetent a persones reals i suggereixen qualitats del seu caràcter. Així, el Foraster és l'únic personatge que no pertany a la població, que ha nascut a fora i s'hi ha criat. A banda del nom, la caracterització n'accentua la condició de persona forana: trets físics propis de latituds més septentrionals, roba clara i moderna, ha viatjat per França, Alemanya i els països nòrdics. La idea que es vol subratllar és que el canvi difícilment vindrà de dintre de la societat que es pretén regenerar, perquè, com hem vist més amunt, l'atmosfera que s'hi respira impossibilita una visió divergent de la realitat. De tots els personatges d'*Aigües encantades*, el Foraster i Cecília són els únics que semblen el producte de la imaginació de Puig i Ferrer, i, per tant, m'atreveixo a definir-los com una projecció de si mateix, d'una aspiració de ser, mentre que la resta de caràcters semblen adoptats del natural, entre els pobladors d'una vila rural com Alcover o bé la Selva del Camp. Malgrat que pugui caure novament en la sobreinterpretació, crec que el model de Pere Amat és el pare de Puig i Ferrer, com el mateix nom podria insinuar. Pel que sabem de Jaume Esquer, el caràcter de Pere Amat s'hi adiu completament, i l'escriptor hi va mantenir una relació que anava de l'odi més habitual a l'admiració: no en va era una personalitat forta. Quant a les qualitats que podem inferir dels noms, en destaco els més evidents: un nom com Manso suggereix una figura dòcil, mancada de força per fer valer la seva opinió; Vergés indica un caràcter candorós, immaculat, que no s'ha bregat en la lluita; Trinitat remet a la tradició religiosa. Com es veu, unes qualitats que comparteixen els personatges que designen.

11: «CECÍLIA: Sí, no s'ha de tenir l'ideal pels altres, sinó per si mateix. Moltes vegades, somniadora, he desitjat tenir ales i no és per als altres, cregui'm, que ho he desitjat, sinó per a mi... per veure i dominar món!» *Aigües*, acte tercer, p. 143.

ORIENTACIONS PER AL PROFESSORAT

Les sis competències generals del batxillerat continuen el desenvolupament de les competències bàsiques de l'educació secundària obligatòria. En aquest sentit, configuren el marc general en què es despleguen les tres competències específiques de la matèria de literatura catalana, les quals, al seu torn, contribueixen també al conjunt d'aprenentatges que fan que l'alumnat de batxillerat pugui formar-se de manera integral.

5.1 Competències generals 29

5.2 Competències específiques 30

5.1 Competències generals

1. *Competència comunicativa.* Es tracta de la facultat de mobilitzar els recursos lingüístics orals i escrits, en varietat de contextos i finalitats, per aprendre a aprendre, per relacionar-se i per interaccionar amb el món.
2. *Competència en gestió i tractament de la informació.* Aquesta competència és el conjunt de capacitats i destreses que permeten mobilitzar recursos per trobar, reunir, seleccionar i analitzar informacions procedents de fonts diverses i en diferents suports.
3. *Competència digital.* Facultat de mobilitzar en situacions singulars i diverses el conjunt de capacitats i destreses derivades dels coneixements teòrics i pràctics bàsics de la societat de la informació, de la seva cultura i dels seus productes, així com en les bones pràctiques del seu entorn, sense oblidar la necessitat de tenir una visió crítica de les dependències, subordinacions i pèrdues que poden derivar-se del seu ús extensiu.
4. *Competència en recerca.* És la facultat de mobilitzar els coneixements i els recursos adients per aplicar un mètode lògic i raonable per trobar respostes a preguntes o per resoldre problemes rellevants. Es tracta d'una competència relacionada estretament amb les competències comunicatives i de tractament i gestió de la informació.
5. *Competència personal i interpersonal.* Aquesta competència fa referència a la facultat de mobilitzar el conjunt de capacitats i destreses que permeten, d'una banda, l'autoconeixement i el coneixement dels altres i, d'una altra, treballar en entorns col·laboratius.
6. *Competència en el coneixement i interacció amb el món.* Capacitat de mobilitzar diferents sabers escolars, referits a la societat i als valors de la ciutadania. Aquests sabers tenen per objecte la comprensió i interacció amb la societat i el món on es viu i es creix, per tal de dirigir reflexivament les accions cap a la seva millora.

5.2 Competències específiques

1. *Competència estètica i literària.* Sens dubte, la literatura és la millor eina per a l'anàlisi, el coneixement i la reflexió sobre l'experiència humana. Avala les possibilitats expressives i creatives de les llengües i afavoreix el desenvolupament de la pròpia competència comunicativa.
2. *Competència en la recerca i el tractament de la informació.* Els aspectes propis de l'àmbit se centren en tot el que es relaciona amb els múltiples aspectes de la reflexió literària per desenvolupar estratègies i itineraris que facilitin els mètodes de recerca, la sistematització de la informació, l'ús de les diferents fonts i la planificació i elaboració del producte final.
3. *Competència plurilingüe i intercultural.* Un dels aspectes de l'estudi de la literatura té com a eix establir relacions amb les construccions literàries de diferents cultures.

1. Llegir, analitzar, interpretar i valorar de manera crítica *Aigües encantades* de Puig i Ferrater, a partir del context artístic, social i històric del Modernisme, tot establint relacions amb la realitat actual de l'alumnat.
2. Reconèixer les característiques del gènere dramàtic i els recursos textuais i escènics que s'hi utilitzen.
3. Observar la presència a *Aigües encantades* de les característiques tant del pensament estètic com ideològic del Modernisme, i analitzar la influència d'altres obres de la literatura universal en la peça teatral de Puig i Ferrater, en particular la d'Henrik Ibsen.
4. Desenvolupar la sensibilitat estètica per mitjà del text i valorar la lectura i la representació teatral com a font de goig estètic i de coneixement.
5. Participar de forma activa i crítica en interaccions socials per a la construcció del coneixement d'*Aigües encantades*, mitjançant el debat sobre el fet literari de manera argumentada, crítica i respectuosa amb les opinions d'altri.
6. Crear situacions, en particular la lectura teatralitzada, que afavoreixin el treball col·laboratiu com a eina per aprendre amb els altres.
7. Identificar els components d'un text teatral i analitzar-los per copsar-ne la contribució a la finalitat estètica que es proposava l'autor.
8. Utilitzar recursos variats per potenciar la competència lingüística a l'hora de comprendre i de produir textos de tipologia diversa en contextos escrits, orals i audiovisuals.
9. Fer ús de les fonts bibliogràfiques i de les noves tecnologies, de manera crítica i significativa, per cercar informació i produir textos tant en format paper com audiovisual.
10. Establir relacions entre *Aigües encantades* i les situacions socials que s'hi mostren com a eina per desenvolupar una identitat pròpia en el si d'una cultura oberta, viva, actual i diversa.
11. Crear textos diversos a partir dels diàlegs que trobem a *Aigües encantades* i de la seva valoració crítica.

1. Comprensió d'*Aigües encantades* com a fenomen literari i com a vehicle de creació i transmissió cultural a la primera dècada del segle xx en el teatre català.
2. Reconeixement de les característiques del gènere i els recursos utilitzats en la construcció dramàtica d'*Aigües encantades*.
3. Coneixement dels esdeveniments històrics en què es contextualitza l'obra i dels valors socials, ideològics i estètics propis de l'època, en particular del Modernisme, que siguin significatius per a la interpretació i la valoració de l'obra.
4. Reflexió sobre els temes socials i literaris que l'obra desenvolupa, posant-los en relació amb el context cultural del moment.
5. Comprensió dels autors de referència, tant els coetanis com els anteriors i estrangers, que influeixen significativament en la dramaturgia de Joan Puig i Ferreter i reflexió sobre la relació que hi mantenen.
6. Participació dels alumnes en l'anàlisi i la valoració d'*Aigües encantades* a partir del mètode conversacional.
7. Coneixement i utilització de les estratègies comunicatives necessàries per prendre la paraula i intervenir en una conversa, tot col·laborant perquè resulti reeixida.
8. Exposició amb precisió dels punts de vista personals sobre una peça teatral i manteniment del respecte vers les opinions d'altri.
9. Planificació, elaboració i exposició, tant oral com escrita, de treballs de tipus acadèmic. (Evidentment, aplicació dels coneixements lingüístics per a la producció de textos: adequació, coherència, cohesió, correcció.)
10. Elaboració de textos tant crítics i valoratius com de creació a partir de l'anàlisi d'*Aigües encantades*.
11. Recerca d'informació de manera autònoma i crítica per així adquirir nou coneixement.
12. Identificació i utilització correcta de la informació per adequar-la, doncs, a la comprensió i la valoració d'*Aigües encantades*.
13. Establir connexions amb conceptes que es poden trobar en altres matèries: literatura castellana, literatura universal, cultura clàssica, història de l'art i filosofia.

1. Valorar *Aigües encantades* i l'obra teatral i literària de Joan Puig i Ferrer com a mitjà de comprensió, representació i interpretació del món i de les accions humanes, i la lectura d'obres literàries com a vehicle de maduració personal.
2. Reconèixer les característiques del gènere i els recursos utilitzats en la construcció dramàtica d'*Aigües encantades*, i del teatre del Modernisme.
3. Participar de manera activa, reflexiva i crítica en converses sobre *Aigües encantades* i el fet teatral en conjunt a l'aula.
4. Llegir, interpretar i valorar *Aigües encantades* i el gènere dramàtic en general, com a enriquiment personal i mitjà de coneixement, i saber aplicar-hi els coneixements adquirits sobre els temes, els recursos literaris i els períodes literaris pertinents.
5. Conèixer els autors de referència que influeixen significativament en la dramàtica de Joan Puig i Ferrer i reflexionar sobre la relació que mantenen.
6. Idear i preparar amb mètode, rigor i pulcritud una ruta literària d'*Aigües encantades*.
7. Usar les tecnologies de la informació i la comunicació, de manera autònoma i sobretot amb esperit crític, per cercar informació i ampliar el coneixement d'*Aigües encantades*, Joan Puig i Ferrer, el Modernisme i el fet teatral en conjunt.
8. Planificació i elaboració d'exposicions escrites, orals i audiovisuals, aplicant els coneixements lingüístics per a la producció de textos.
9. Elaborar textos propis, tant crítics com literaris, a partir de l'anàlisi dramàtica d'*Aigües encantades*.
10. Valorar la capacitat d'establir críticament connexions amb conceptes d'altres matèries: literatura castellana, literatura universal, cultura clàssica, història de l'art i filosofia.

Presento aquí un conjunt d'activitats per situar, acompanyar i complementar la lectura d'*Aigües encantades*, organitzades en tres seccions d'acord amb les fases del treball sobre aquesta lectura. Malgrat que l'ordre de les activitats dintre de cada secció no és en general consecutiu i es deixa, doncs, al criteri del professor el seu desenvolupament, algunes activitats demanen la realització prèvia d'una altra, cas que assenyalo adequadament. Situo dins d'un requadre groc els recursos que proposo per realitzar cada activitat i, al marge dret, en un requadre blau, el tipus d'activitat i, si s'escau, les recomanacions, l'avaluació i les respostes; marco amb una estrella les activitats que recomano incorporar al quadern de bitàcola.

9.1 Abans de la lectura	34
9.2 Durant la lectura	38
9.3 Després de la lectura	43

9.1 Abans de la lectura

Es tracta, d'una banda, de les activitats que situen *Aigües encantades* i el seu autor, Joan Puig i Ferrer, en el seu context històric i literari; de l'altra, de les expectatives de lectura a partir dels elements paratextuals del llibre i dels tràilers de dues representacions de l'obra. Ara bé, pel que fa a aquest segon punt, com que no parteixo d'una sola edició, únicament assenyalo els elements de la coberta comuns a les diferents edicions.

Contextualització

- 1 Mireu el documental «El Modernisme, bellesa amb llums i ombres» i poseu en comú les idees i els esdeveniments que haureu apuntat. Es tracta d'obtenir una visió de conjunt del moviment artístic en què s'insereix *Aigües encantades*.

Recurs

En aquest [enllaç](#) podeu visualitzar «El Modernisme, bellesa amb llums i ombres», un documental (28:04) sobre aquest moviment emès per Betevé.

Activitat d'interpretació i producció

Mentre miren el documental, els alumnes prenen apunts de forma individual; després, es comparteixen els diferents apunts i es crea coneixement conjuntament.

- 2 Per fer presents els coneixements que ja teniu del Modernisme català, serà positiu llegir l'article «Viure del passat», que Jaume Brossa va publicar a *L'Avenç* l'any 1892 i que va esdevenir un dels textos fundacionals del moviment. És un article escrit en ocasió de la commemoració del descobriment d'Amèrica: a partir de la desmitificació d'aquesta celebració, Brossa proposa tot un programa regeneracionista i modernitzador de la societat, que inclou el pensament, la literatura i les arts.

Recurs

En aquest [enllaç](#) trobareu, en format PDF, «Viure del passat», de Jaume Brossa, article publicat a *L'Avenç*, any IV, núm. 9, setembre de 1892, pp. 257-264.

Activitat d'interpretació i producció ★

Feu-ne una lectura conjunta, en veu alta, guiada per la docent. Mentre llegiu, es pot escriure un **decàleg** de les actuacions que cal emprendre d'acord amb l'article, i així obtindreu un autèntic programa d'acció modernista.

- 3 El teatre modernista, com tot el Modernisme en general, presenta un conjunt molt divers d'influències estètiques i d'autors —simbolisme, decadentisme, Henrik Ibsen, Maurice Maeterlinck—, de corrents ideològics i de pensament —regeneracionisme, esteticisme, Friedrich Nietzsche i el vitalisme— i d'etapes històriques. Per obtenir una visió de conjunt del teatre modernista i de la seva complexitat, prepareu dues sessions d'**exposicions**, que desenvolupareu amb el guiatge del docent, a partir d'exposicions en parelles o bé en grups reduïts.

Recursos

- No limiteu la recerca als recursos digitals i feu ús de les biblioteques, on trobareu la informació més aprofundida sobre el temes que ens ocupen en les diverses històries de la literatura catalana i universal que hi ha publicades, per exemple a Ariel, Edicions 62 i Gredos.
- **El Modernisme**, de Fina Figuerola, ofereix una bona visió del moviment, la seva evolució i els seus principals autors.
- **La poesia modernista, un ventall d'estètiques**, de Llorenç Soldevila, presenta un resum dels corrents estètics europeus que influiran en el Modernisme.
- **La prosa modernista, un concepte polièdric**, de Lluïsa Julià, mostra algunes característiques de la prosa modernista que també trobem en el teatre.

- 4 Per acabar de construir aquesta visió general del teatre modernista i dels seus corrents, prepareu **pòsters** de diferents dramaturgs i exposeu-los a classe. Us proposo tot seguit un conjunt d'autors. Alguns són més coneguts que altres, n'hi ha que també van dedicar-se a altres gèneres, i pertanyen als dos corrents del teatre modernista. Després de la presentació de tots els pòsters, tindreu una perspectiva completa i precisa dels dramaturgs modernistes.

► Santiago Rusiñol	► Emili Tintorer	► Frederic Pujulà
► Adrià Gual	► Ignasi Iglésias	► Joan Torrendell
► Felip Cortiella	► Juli Vallmitjana	

Recurs

Us recomano que realitzeu pòsters digitals, de manera que pugueu usar diversos formats i allotjar els pòsters al quadern de bitàcola. **Canva** és una eina gratuïta que disposa de moltíssims dissenys predefinits per realitzar pòsters.

- 5 La vida de Joan Puig i Ferrer és una autèntica epopeia: la història d'un personatge que es construeix a si mateix, contra les fatalitats que la vida li imposa i les quimeres que ell mateix es crea, per esdevenir escriptor. Prepareu una **línia de temps** amb les dades principals de la vida de Puig i Ferrer, a partir de la biografia que teniu en aquesta guia, que podeu complementar amb altres materials gràfics i fragments de les seves obres —moltes autobiogràfiques.

Recurs

Malgrat que es pot realitzar en paper, hi ha diverses eines digitals que permeten l'ús de formats audiovisuals molt diversos i allotjar, després, els pòsters al quadern de bitàcola. **Sutori** és una d'aquestes eines gratuïtes, però se'n troben altres de disponibles, com **Prezi**.

Activitat de síntesi

Seqüència de l'activitat:

1. La docent divideix el tema en blocs de contingut i els assigna a cada grup d'alumnes.
2. Els grups cerquen informació sobre el seu bloc de contingut.
3. Els grups preparen un guió i tot el material que es necessitarà per a l'exposició.
4. Es fan les exposicions a classe, que duraran previsiblement més d'una sessió.
5. Es recull tot el material generat al quadern de bitàcola.

Activitat de síntesi

En parelles o bé de manera individual, els alumnes preparen un pòster amb les dades sobre la vida i l'obra d'un dramaturg, que hauran buscat prèviament. Poden contenir dades en diversos formats. Tot seguit, es mostren a classe, en comú, i es presenten després de manera individual.

Activitat de producció i cerca

Es poden presentar les diferents línies de temps realitzades i enllaçar-les al quadern de bitàcola, si no s'hi poden allotjar.

- 6 A la videografia de la guia es disposa d'enllaços a un documental sobre la infantesa i la joventut de Joan Puig i Ferrer, basat en el volum autobiogràfic *Camins de França* i produït per Canal Camp, la televisió local de la Selva del Camp. Els tres primers episodis s'ocupen dels anys que van des del seu naixement fins als vint, quan va emprendre el seu viatge a peu a França. Visualitzeu-los i després redacteu un **text descriptiu** sobre la figura de Puig i Ferrer jove. ¿Com us l'imagineu?
- 7 L'obra literària de Joan Puig i Ferrer inclou novel·les, contes, drames i monòlegs teatrals, poesia, dietaris i memòries, a banda de la seva tasca periodística. Redacteu un **llistat** del conjunt d'aquesta producció i incorporeu-lo al quadern de bitàcola de la classe. Comproveu la diversitat i l'extensió de l'obra de l'escriptor selvatà.
- 8 El teatre de l'etapa modernista de Puig i Ferrer recull molts dels conflictes socials que existien a Catalunya —en general, a tota Europa— durant la darrera dècada del segle XIX i els primers decennis del XX. Es tracta de problemàtiques que apareixen a *Aigües encantades*, com la situació subordinada de la dona, l'analfabetisme de la població, les desigualtats socials fossilitzades, l'explotació de la classe treballadora, l'autarquia en el món rural, el poder secular de l'Església i l'immobilisme de la classe benestant. Escriviu una **escena breu**, amb acotacions i diàlegs, en què es faci explícita alguna de les problemàtiques que acabo de citar. Inventeu els personatges i situeu-los en el temps i l'espai que hagueu imaginat.
- 9 Per donar resposta als conflictes socials que hem apuntat a l'activitat anterior, van aparèixer moviments culturals —com el mateix Modernisme— i sobretot ideologies polítiques amb vocació de transformació social, com l'anarquisme, el marxisme i el socialisme, que van tenir una forta implementació a Catalunya i van influir de manera significativa en Puig i Ferrer durant la seva joventut. Com que ja treballem aquests temes en altres matèries, us proposo una activitat d'interpretació a partir de dos recursos que ens posaran en contacte amb la pintura de Ramon Casas. Després de veure els recursos, feu un **debat** sobre la posició social de Casas i la seva pintura. ¿És lícita la postura de Casas, artista modernista burgès, en relació als temes que tracta, atenent el seu origen social? ¿Era possible una altra actitud?

Recursos

- En aquest primer [enllaç](#) veureu un episodi (28:18) del programa *Odissees* de TV3 sobre la pintura de Ramon Casas.
- En aquest segon [enllaç](#) escoltareu un podcast (51:37) sobre la vida de la classe obrera al segle XIX, del programa *En Guàrdia* de Catalunya Ràdio. Per al propòsit de l'activitat, podeu escoltar fins al minut 17:30.

- 10 Un dels autors que més va influir Joan Puig i Ferrer en la seva joventut fou Maksim Gorki, escriptor rus d'orientació marxista, amb una obra de caire vitalista i regeneracionista. Cerqueu informació sobre aquest autor i fixeu punts de contacte amb la vida i l'obra de l'escriptor selvatà, a partir de les activitats anteriors.

Recurs

En aquest [enllaç](#) podeu llegir l'article «Gorki, los ingenieros del alma y el nuevo hombre soviético», de Javier Bilbao, publicat a *Jot Down* l'any 2018.

Activitat de producció

Es tracta d'una activitat creativa. Per tant, a més d'incorporar els textos al quadern de bitàcola, es poden llegir a classe.

Activitat de cerca i producció

En grups reduïts d'alumnes, es reparteixen els diferents gèneres. Per ampliar l'activitat, prepareu també un resum de cada obra.

Activitat de producció

Es tracta d'una activitat creativa. Per tant, a més d'incorporar els textos al quadern de bitàcola, resultarà molt interessant fer-ne una lectura dramatitzada a l'aula.

Activitat d'interpretació

Seqüència de l'activitat:

1. Veure i escoltar els recursos.
2. Es pren partit sobre el tema plantejat i s'apunten de forma individual els arguments i les objeccions.
3. Es fan dos grups d'acord amb la postura mantinguda.
4. Cada grup elabora el guió de les idees que vol defensar a partir dels apunts dels seus membres.
5. Es fa l'exposició inicial, per fixar les postures sobre el tema.
6. Es desenvolupa el debat, tot argumentant i confrontant opinions.
7. Es resumeixen les postures finals, amb modificació o no d'opinions.
8. La docent, com a moderadora, resumeix les postures i tanca així el debat.

Activitat de cerca i comparació

Resposta oberta. L'activitat es pot realitzar en grup reduït i generar debat dintre del propi grup.

- 11 Henrik Ibsen i Maurice Maeterlinck són els dramaturgs europeus que van gaudir de major reputació i audiència en el teatre modernista a Catalunya. En aquest sentit, *Aigües encantades* és un drama que presenta molts paral·lelismes amb *Un enemic del poble* d'Ibsen. A fi de veure que aquestes obres ens continuen interpel·lant en l'actualitat i que encara parlen dels nostres problemes, visualitzeu l'entrevista que trobareu al recurs de l'activitat i busqueu exemples en el món actual dels conflictes, els comportaments i els problemes que planteja Ibsen a la seva obra.

Recurs

En aquest [enllaç](#) podeu visualitzar una entrevista (05:02) a Pere Arquillué en ocasió de la representació d'*Un enemic del poble* d'Ibsen al Teatre Lliure (2014).

Activitat d'interpretació

Resposta oberta. Podeu preparar un **debat** en què es facin explícits a l'aula alguns dels problemes actuals des de la perspectiva dels alumnes.

Expectatives de lectura

- 12 Dels elements paratextuals que hi ha en una coberta, les editorials sempre en destaquen el títol: com a reclam de compra si és una obra reconeguda o bé com a motiu suggeridor que desperti l'interès, si no ho és. Els editors sempre busquen títols que permetin al lector avançar els continguts. ¿Què us suggereix *Aigües encantades*? Tingueu en compte la importància simbòlica de l'aigua estancada tot al llarg de la tradició literària i artística occidental.

Recurs

Per exemple, «*Ophelia*», del pintor prerafaelita John Everett Millais.

Activitat d'interpretació

Resposta oberta. **Reflexió individual**, que es reprèn a l'Activitat 36.

- 13 Compareu les quatre cobertes d'*Aigües encantades* que trobareu tot seguit. Tingueu en compte els elements gràfics, la seva pertinència i les diferències significatives. Distingiu també les estratègies comunicatives, en particular entre la coberta estrictament textual i les altres tres. ¿Quina us sembla millor? ¿Per què? No us deixeu portar immediatament per les imatges i llegiu els textos que incorporen. ¿Quina comunica més informació? Per fer-ho millor, amplieu les imatges.

Activitat d'interpretació i comparació

Resposta oberta. **Reflexió individual**. Podeu posar en comú, tot seguit, les reflexions i generar debat.

Recurs

- 14 En el teatre, un tràiler és una successió filmada d'escenes que s'usa per promocionar una obra. El possible espectador, en visualitzar el tràiler, crea per a si mateix un conjunt d'expectatives sobre l'obra en qüestió. Mireu els tràilers que teniu com a recurs, creeu un **llistat** d'expectatives i poseu-los en comú.

Recursos

En aquest [enllaç](#) podeu visualitzar un tràiler (00:51) de la representació d'*Aigües encantades* al TNC (2006), i en aquest [altre](#), un tràiler (04:10) de la representació de la mateixa obra pel Grup Escènic Casino (2009).

Activitat d'interpretació i producció ★

Després de mirar els tràilers, els alumnes prenen apunts de forma individual sobre què esperen llegir a *Aigües encantades*; tot seguit, es comparteixen els diferents apunts i es crea coneixement conjuntament.

9.2 Durant la lectura

Comencem la lectura d'*Aigües encantades*. Les activitats que proposo en aquesta secció fan referència a la comprensió del text, el reconeixement dels principals conflictes i de les idees que vehiculen, la creació d'inferències i l'establiment de relacions entre les parts.

Primer acte

- 15 Alcover és la població on hem de situar l'acció d'*Aigües encantades*. Alguns dels espais alcoverencs hi apareixen: els gorgs, l'ermita, el Calvari, les Tres Creus, el portal d'Avall, el Raval, l'hostal i la carretera a la part baixa de la població. Ara bé, els espais escènics que l'espectador percep directament són dos: la sala principal de la casa de Pere Amat i el pati de la casa del pastor Romanill. Les acotacions inicials ens mostren aquesta sala on es desenvolupa tot el primer acte. En el teatre contemporani, resulta habitual que el director faci canvis substantius en l'espai durant la posada en escena de drames tradicionals: objectes escènics, decorats, vestuari, època històrica, llocs, tot plegat pot ser objecte de modificació. Imagineu un nou espai per a l'obra i redacteu les **acotacions** del primer acte, posant esment als elements que acabo de citar.
- 16 A l'escena inicial d'*Aigües encantades*, abans de la irrupció del mestre Vergés, trobem Cecília llegint, asseguda a prop del balcó de la sala. La imatge d'una noia concentrada en la lectura és recurrent en la història de la pintura occidental. La lectura es presenta com una activitat íntima, en què la dona abandona qualsevol altra acció, concentrada en la tasca lectora, i mostra, així, la seva vida intel·lectual, en contraposició al paper que tradicionalment se li ha assignat. Possiblement és aquesta excepcionalitat fins ben entrat el segle XX el fet que explica l'atracció de l'artista —i de l'espectador— per la imatge de la dona lectora. Si sumem que l'artista es situa en una posició exterior, de manera que la dona no coneix que és observada, obtenim aquesta imatge tan íntima i evocadora. Pel que fa a la tensió dramàtica, la figura de Cecília llegint actua de ganxo (*hook*) per capturar l'atenció del lector o de l'espectador —en contraposició, observeu l'escena inicial del tercer acte, on Juliana es troba en la mateixa posició que Cecília, asseguda davant del balcó, però amb el cap acotat, sense fer res—, al mateix temps que ja ens la descriu com una dona instruïda. Acabeu de llegir l'acte: us fareu una idea bastant precisa de la caracterització de Cecília i veureu que hi apareix la contraposició entre instrucció

Activitat de producció ★

És una activitat de creació. Valoreu sobretot la coherència de tots els elements proposats. Assegureu-vos també la coherència amb l'Activitat 23. Poseu els textos en comú i incorporeu-los al quadern de bitàcola.

Activitat de producció ★

Es tracta, novament, d'una activitat creativa. Per tant, a més d'incorporar tots els textos al quadern de bitàcola, es poden llegir a classe.

i ignorància, que la noia viu en relació als seus pares. A partir d'aquestes dades, redacteu un **text argumentatiu** per proposar el títol que llegeix Cecília i formular els arguments que defensin la vostra proposta. Eviteu anacronismes: l'activitat us permetrà fer un repàs per la literatura modernista. Com a exemple: al muntatge de l'obra l'any 2005 al Teatre Nacional de Catalunya, Cecília llegia un poema del volum *Poesies* de Joan Maragall.

Recursos

Enllaços a alguns quadres que recullen el tema de la dona lectora:

- [La Magdalena llegint](#) (1438), de Rogier van der Weyden.
- [La lectora](#) (c. 1770), de Jean-Honoré Fragonard.
- [La lectora de novel·les](#) (1888), de Vincent van Gogh.
- [Dona llegint](#) (1908), d'Isidre Nonell.

17 *Aigües encantades* vehicula dos conflictes complementaris, que com veurem al final de la peça acaben confluint amb la fugida dels dos protagonistes: d'una banda, l'emancipació femenina i el procés de presa de consciència individual per part de Cecília Amat, que s'oposa principalment a la figura paterna, que hem de veure com a representant de la societat tradicional; de l'altra, la funció redemptora del Foraster, que troba l'oposició d'aquesta mateixa societat en el seu intent de racionalitzar l'ús de les aigües d'una població empobrida per la sequera. En ambdós casos, som davant de la col·lisió —tan distintiva del Modernisme— entre l'individu i la societat, dit altrament: entre la consciència individual i la multitud. Aquests conflictes donen peu a altres contraposicions ideològiques, que a Puig i Ferrer li interessa introduir a l'obra, com l'oposició entre la submissió i la igualtat en l'amor filial que destaca en la discussió de la quarta escena, entre Cecília i els seus progenitors, Pere Amat i Juliana. Feu una **comparació** de les dues postures.

Activitat de comparació

L'activitat es pot realitzar en grup reduït. Si incorporeu fragments de diàleg, les dues postures es mostraran més clarament.

18 En el primer acte, doncs, es presenten els dos conflictes que he apuntat a l'activitat anterior. Ara bé, mentre que el conflicte per l'emancipació de Cecília apareix ja ben definit, el que protagonitzarà al segon acte el Foraster aquí només queda apuntat, com un perill boirós que ha arribat a la població. Escriviu una **escena breu** que canviï el final de l'acte. En comptes de l'arribada furibunda de Pere Amat a casa seva a la darrera escena, on troba Juliana, Trinitat i mossèn Gregori, imagineu que hi arriben Cecília i el Foraster. ¿Què hauria passat? Encara podeu fer aparèixer Pere a la meitat de l'acció. Recordeu que podeu afegir acotacions. Si us convé per al vostre objectiu, suposeu que l'obra dura un acte i sou a l'escena final.

Activitat de producció

Es tracta d'una activitat creativa. Per tant, a més d'incorporar els textos al quadern de bitàcola, resultarà molt interessant fer-ne una lectura dramatitzada a l'aula.

19 En l'escena que mossèn Gregori compareix a casa de Pere Amat i Juliana, on es troben també el batlle Joan Gatell i Trinitat, es fa explícita la contraposició entre la ciutat i el poble, com a nucli convivent del món rural. Es tracta d'una variació del mite de la terra alta, que tant de rendiment va donar en el Romanticisme català, segons la qual la ruralia guarda els valors de les tradicions enfront dels perills que provenen de la modernitat ciutadana. No és la idealització de la muntanya com a custòdia de les virtuts ancestrals que fa el nacionalisme, malgrat que hi manté punts de contacte, sinó la visió de la ciutat com a font de les forces que volen subvertir les formes de vida tradicional, la moral catòlica, la societat en estaments, el treball agrícola, les relacions socials verticals. Prepareu una **graella** amb els fragments de diàleg que ensenyen aquesta visió.

Activitat d'interpretació i cerca

Poseu en comú les graelles i incorporeu el resultat al quadern de bitàcola.

- 20** En la seqüència central d'escenes del primer acte, Puig i Ferrer dibuixa amb traç fondo el perfil de Pere Amat, tan marcat que romandrà així fins al final del drama. És un dels antagonistes principals en ambdós conflictes. Feu la **caracterització** d'aquest personatge. Recordeu que la caracterització abasta tots els elements que permeten construir un personatge: des de la seva personalitat, que defineix uns patrons de conducta, fins a l'aspecte exterior, que inclou el cos físic i el vestuari, passant per les relacions personals, l'ofici i qualsevol altre aspecte que ressalti la seva presència a l'escenari.

Recurs

En aquest [enllaç](#) trobareu una explicació breu del text descriptiu. Fàcilment trobareu més recursos sobre aquest tipus textual.

Activitat de producció

Es tracta d'una activitat creativa. Per tant, a més d'incorporar els textos al quadern de bitàcola, es poden llegir a classe.

- 21** L'estructura dramàtica tradicional es compon de tres actes, que segueixen l'ordre del desplegament dels esdeveniments de l'obra en qüestió: en el primer acte, la presentació del conflicte dramàtic, habitualment entre dues forces antagoniques; en el segon, el desenvolupament d'aquest conflicte fins a arribar al clímax, que constitueix el moment de major tensió; i en el tercer acte, finalment, es produeix el desenllaç que resol el conflicte plantejat. D'altra banda, una escena és una part d'un acte determinada per l'entrada o la sortida de personatges, mentre que una seqüència és una sèrie unitària d'escenes en què no hi ha canvi d'escenari. A *Aigües encantades*, com veurem en l'apartat del segon acte, Puig i Ferrer modifica aquesta estructura general, però el primer acte continua fent la seva funció tradicional. Escriviu un **guió teatral** amb les escenes i les seqüències d'aquest primer acte.

Recursos

Us proposo tres recursos per realitzar l'activitat:

- **L'elaboració del guió**, del Taller Obert sobre Creació Audiovisual (Xarxa docent eduCAT 2.0). Us explica sintèticament com escriure un guió. Resulta molt pràctic per tenir una primera visió global.
- **La forma del guió seqüencial**, de Caterina Ramon i Marta Serra (UOC). Les autores hi presenten una explicació detallada dels elements i l'estructura seqüencial d'un guió. És un mòdul docent d'un document més extens sobre el guió audiovisual, que va del teatre a la televisió, passant pel cinema, el documental i altres gèneres.
- **Les obres de VOL-RAS en guió**, de Joan Segalés (Institut del Teatre). És un recull dels guions de les obres d'aquesta companyia. Us servirà per tenir a mà un conjunt de divuit guions teatrals. A voltes, un exemple és la millor explicació.

Activitat d'interpretació i producció

Més que un guió complet, que és un document extens i complex, es tracta d'escriure una **escaleta** que aplegui la seqüència d'escenes de l'acte, amb els personatges i les accions que realitzen. L'activitat permet que l'alumnat obtingui una visió de conjunt de la trama del primer acte. Proposo activitats similars per als actes segon i tercer.

- 22** Abans de l'entrada final de Pere Amat, atribolat violentament per l'actitud de Cecília amb el Foraster, hi ha una escena que comparteixen Juliana i Trinitat amb mossèn Gregori. Puig i Ferrer ens vol fer veure el control social que l'Església exercia tradicionalment en les poblacions rurals. Redacteu un **comentari de text** d'aquesta escena. Observeu en particular l'acusació que mossèn Gregori dirigeix a Juliana.

Recurs

En aquest [enllaç](#) disposeu d'un document, de Jaume Grant (XTEC), amb consells per fer el comentari d'un text dramàtic. Malgrat que fàcilment podeu tenir a mà recursos per redactar un comentari de text, us en proposo tres impresos:

- *Anàlisis i comentaris de textos catalans*, 4 vols. (Barcelona: Curial, 1982-86), a cura de Narcís Garolera.
- *Comentari de textos literaris* (Barcelona: Columna, 1991), de Josep Bargalló, Lluís Figuerola, Montserrat Palau i Josep M. Pallàs.
- *Textos literaris catalans. Lectures i interpretacions*, 2 vols. (Barcelona: Columna, 1995), a cura de Narcís Garolera.

Activitat de síntesi ★

Valoreu la profunditat de la lectura, però en especial la capacitat per inferir idees. Així mateix, considereu l'opinió de mossèn Gregori sobre l'educació, en particular la de les dones.

Segon acte

- 23** Puig i Ferrer situa el segon acte al pati de la casa del pastor Romanill. Ara, es tracta de continuar l'Activitat 15. Imagineu un nou espai per al segon acte i redacteu-ne les **acotacions**, en consonància amb les que va redactar per al primer acte i els elements escènics que va prendre en consideració.
- 24** Al segon acte, Puig i Ferrer dona la paraula al poble. Així, són nombrosos els personatges populars que hi tenen veu, més que als altres actes, fet que repercuteix en l'ús de formes lingüístiques col·loquials i populars. Prepareu un **llistat** de les frases fetes que hi trobareu i expliqueu-ne el significat.
- 25** El personatge del Foraster no té nom. Per algú que, com hem afirmat anteriorment, encarna la consciència individual dintre de la multitud, resulta si més no sorprenent aquesta caracterització innominada. ¿Per què creieu que Puig i Ferrer va prendre la decisió de dir-ne simplement el Foraster? Poseu la resposta en relació amb la contraposició entre la ciutat i el poble que hem vist a l'Activitat 19, sense quedar-vos en la mera superficialitat de l'origen, i la funció de guia que pretén tenir al drama.
- 26** Com heu comprovat, el segon acte consisteix essencialment en una discussió que augmenta gradualment d'intensitat i, per tant, va portant al límit la tensió dramàtica, fins al desenllaç final. Entre els pols confrontats, hi ha la multitud. ¿Quin paper juga en aquesta discussió? ¿Com s'hi dirigeix el Foraster i amb quin objectiu? ¿Com ho fa mossèn Gregori? ¿Com actua aquesta multitud i quines motivacions segueix?
- 27** Ben pocs individus abandonen la massa per fer costat al Foraster, en la trobada al pati del pastor Romanill. Escolliu-ne un i redacteu la seva **caracterització**. De nou, com a l'Activitat 20, recordeu que la caracterització abasta tots els elements que permeten construir un personatge: des de la seva personalitat, que defineix uns patrons de conducta, fins a l'aspecte exterior, que inclou el cos físic i el vestuari, passant per les relacions personals, l'ofici i qualsevol altre aspecte que ressalti la seva presència a l'escenari.

Activitat de producció ★

És una activitat de creació. Valoreu sobretot la coherència dels elements proposats.

Activitat de cerca ★

Poseu en comú els resultats.

Activitat d'interpretació

Resposta oberta. **Reflexió individual.**

Activitat d'interpretació

Resposta oberta. **Reflexió individual.**

Activitat de producció ★

Es tracta d'una activitat creativa. La lectura de tots els textos a classe donarà una visió general d'alguns dels agents de canvi en una societat rural.

Recurs

Feu ús del recurs de l'Activitat 20.

- 28 Al segon acte es desenvolupa i acaba el conflicte per l'aprofitament de les aigües, que enfronta bàsicament el Foraster amb les forces tradicionals de la població. Amb un final recurrent en altres obres modernistes, l'intel·lectual no aconsegueix alliberar la societat del pes secular de la consuetud, la ignorància, la religió, l'acatament irreflexiu, l'abús del poder. Escriu un **guió teatral** amb les escenes i les seqüències d'aquest segon acte.

Recurs

Feu ús dels recursos de l'Activitat 21.

Activitat d'interpretació i producció ★

No es tracta de redactar un guió sencer, sinó una **escaleta** amb la seqüència d'escenes de l'acte, els personatges i les accions que realitzen. L'activitat permet que l'alumnat obtingui una visió de conjunt de la trama del segon acte.

- 29 Abans de l'arribada de mossèn Gregori al pati del pastor Romanill, el Foraster fa dos llargs parlaments, que són més un monòleg adreçat a l'espectador —al lector, si es llegeix l'obra— que no pas intervencions en una discussió. Feu un **comentari de text** d'aquests monòlegs, que constitueixen una autèntica declaració ideològica per part del Foraster. Per complementar-los, preneu en consideració el monòleg que adreça Vergés als assistents a la trobada, on exposa el motiu que és a l'origen del conflicte, i el monòleg posterior de mossèn Gregori, que es contraposa punt per punt a la declaració del Foraster. Tingues en compte les qüestions següents:

- ▶ Contraposició entre la modernitat i la tradició.
- ▶ Visió de la relació entre l'home i la natura.
- ▶ El paper de la religió en la societat tradicional.

Recurs

Feu ús dels recursos de l'Activitat 22.

Activitat de síntesi ★

Valoreu, a més d'una lectura en profunditat, les respostes a les qüestions plantejades.

Tercer acte

- 30 Hem vist que una trama d'oposicions aguanta ideològicament *Aigües encantades*. Aquest sistema de contraposicions també afecta els personatges. Així, el mestre Vergés pertany al mateix grup social que Cecília i el Foraster, pel que fa a la joventut i la instrucció, cosa que els diferencia de tota la resta de personatges de l'obra, llevat del veterinari, senyor Vicenç. Ara bé, de la mateixa manera que l'antagonista de Cecília en el procés d'emancipació és el seu pare i el del Foraster, en el conflicte de les aigües, bàsicament mossèn Gregori, el mestre Vergés actua d'antagonista de Cecília i del Foraster en un altre aspecte. ¿Quin és aquest aspecte? ¿Amb quines idees del Modernisme es pot relacionar? Prepareu una **graella** amb fragments de diàleg que mostrin aquesta contraposició.
- 31 Sens dubte, Cecília Amat és un dels personatges més rellevants de l'obra dramàtica de Puig i Ferrer. El paper central que juga a *Aigües encantades* es fonamenta en la seva caracterització, basada en un conjunt d'atributs i qualitats que defineixen l'intel·lectual modernista, habitualment masculí: la voluntat, el geni, la lucidesa, la força, l'individualisme, el vitalisme, la intel·ligència, la redempció, l'abnegació, la generositat. Compareu aquest personatge amb altres dones de la l'obra, en particular amb la seva mare, Juliana. Quant a això darrer, repasseu l'Activitat 16 i la contraposició de Cecília i Juliana a les escenes inicials del primer i el darrer acte.

Activitat d'interpretació i comparació ★

Es tracta del regeneracionisme i el vitalisme. Vergés, conformista, no veu cap possibilitat de transformació social. Feu l'activitat en grup reduït. Es reprèn a l'Activitat 35.

Activitat d'interpretació i comparació

Resposta oberta. Cal posar atenció en les divergències pel que fa a la relació amb l'estructura social tradicional, la situació de la dona i l'autoritat. Valora també els mots de Juliana al seu marit a la seqüència d'escenes finals.

- 32** En la família Amat, l'autoritarisme del pare és rebutjat per Cecília, fet al qual Pere Amat respon amb violència i brutalitat. Mentre que la mare, Juliana, adopta una actitud de submissió, Cecília abandona la família al final del drama. Imagineu que Cecília, després de la conversa amb Vergés de l'escena final, deixa una carta sobre la taula de casa seva, abans de marxar definitivament. Redacteu aquesta **carta** d'acomiadament.

Activitat de producció

Es tracta d'una activitat creativa individual. Llegiu els textos a classe i incorporeu-los al quadern de bitàcola.

- 33** El batlle Joan Gatell és un dels personatges més dens de l'obra, que en el tercer acte aconsegueix sobreposar-se a les pressions socials per obeir la pròpia consciència. En aquest sentit, és una figura que Puig i Ferrer redimeix de les seves accions al primer acte, sobretot, i esdevé l'únic individu de la població sobre el qual el Foraster ha exercit alguna influència. Feu la seva **caracterització**. Recordeu que la caracterització abasta tots els elements que permeten construir un personatge: des de la seva personalitat, que defineix uns patrons de conducta, fins a l'aspecte exterior, que inclou el cos físic i el vestuari, passant per les relacions personals, l'ofici i qualsevol altre aspecte que ressalti la seva presència a l'escenari.

Recurs

Feu ús del recurs de l'Activitat 20.

Activitat de producció

De nou, es tracta d'una activitat creativa individual. Llegiu, doncs, els textos a classe i incorporeu-los al quadern de bitàcola.

- 34** Al tercer acte tornem a la sala de la casa dels Amat, encara plou i tot el poble es disposa a acudir a l'església per cantar el tedèum. Diversos personatges entren i surten, però totes les escenes giren al voltant de Cecília, que apareixerà a mig acte, per trencar definitivament amb el seu passat. Escriviu un **guió teatral** amb les escenes i les seqüències d'aquest tercer acte.

Recurs

Feu ús dels recursos de l'Activitat 21.

Activitat d'interpretació i producció

No es tracta de redactar un guió sencer, sinó una **escaleta** amb la seqüència d'escenes de l'acte, els personatges i les accions que realitzen. L'activitat permet que l'alumnat obtingui una visió de conjunt de la trama del tercer acte.

- 35** *Aigües encantades* finalitza amb una escena similar a la primera: un diàleg entre Cecília i Vergés a la sala de casa de la noia. De fet, la darrera escena podria ésser perfectament una continuació de la primera i, doncs, la constatació del fracàs de la redempció col·lectiva, però també del triomf de l'emancipació individual. Redacteu un **comentari de text** d'aquest diàleg final.

Recurs

Feu ús dels recursos de l'Activitat 22.

Activitat de síntesi

Valoreu, a més d'una lectura en profunditat, les respostes a les qüestions plantejades a l'enunciat. Poseu atenció, així mateix, a les respostes que heu donat a l'Activitat 30.

9.3 Després de la lectura

Un pic s'ha acomplert la lectura del llibre, és el moment de proposar les activitats que apleguen els diversos elements que fins ara hem vist separatament i que ens permeten tenir-ne una visió de conjunt, d'una banda, i les que aprofundeixen en la interpretació del llibre mitjançant les relacions amb altres obres i que donen peu a experiències col·lectives, com lectures dramatitzades i rutes literàries, de l'altra.

Visió de conjunt

- 36** Després de llegir l'obra, reprenem l'Activitat 12 de la primera secció, en la qual es demanava què us suggeria un títol com *Aigües encantades*, tenint en compte el simbolisme de l'aigua estancada a la història literària occidental. Torneu a fer-vos la pregunta. ¿S'han confirmat ara les expectatives creades aleshores? En aquesta obra, l'aigua roman estancada perquè una força la manté sotmesa sota la seva influència, immòbil, encantada. ¿Quina força és? D'altra banda, l'aigua viva està en contraposició amb l'aigua estancada. En el drama de Puig i Ferrer, ¿què podem considerar aigua viva?
- 37** En la literatura modernista, com hem dit, molt sovint els conflictes es plantegen en forma de contraposició d'idees. Hem treballat la majoria d'aquestes contraposicions a la secció anterior separatament. Ara, sintetitzeu en una **graella** el conjunt de contraposicions que heu trobat a *Aigües encantades* i assigneu personatges a cada idea. No us limiteu a les contraposicions més evidents.
- 38** Quant a l'estructura dramàtica, hem vist que Puig i Ferrer trenca la successió tradicional de les accions al llarg dels tres actes, per donar cabuda al desenllaç de dos conflictes complementaris de l'individu contra la societat: així, mentre que al primer acte d'*Aigües encantades* es manté el contingut usual i es presenten els personatges i l'acció comença, al segon es desenvolupa i es resol el conflicte que té al Foraster com a protagonista, i al tercer acte també es complica i es soluciona el de Cecília Amat. D'altra banda, en una obra de teatre el clímax és el moment culminant de tensió dramàtica en una gradació ascendent, a partir del qual es dirigeix un conflicte. Ara, responeu les qüestions que segueixen.
- ▶ ¿Quin és el clímax del conflicte del segon acte?
 - ▶ Ja sabem qui són els personatges antagonistes del conflicte, però ¿quins són els elements escènics que accentuen la tensió dramàtica?
 - ▶ ¿Quin és el clímax del conflicte del tercer acte?
 - ▶ En aquest cas, no hi ha un element escènic sobrevingut per assenyalar la tensió dramàtica, llavors ¿com s'arriba al punt de màxima gradació?
- 39** S'acostuma a distingir, en els estudis literaris, entre personatges plans i personatges rodons: els primers són els que no tenen una evolució al llarg de l'obra i presenten unes característiques ben definides, sense gaires ambigüitats, mentre que els segons presenten canvis i evolucionen en el transcurs dels esdeveniments, mostren una personalitat més rica i poden resultar més subtils, menys previsibles. En veritat, a *Aigües encantades* no hi ha cap personatge realment rodó i la majoria obeeix a un arquetipus determinat, però, si més no, en destaquen dos que trenquen en alguns moments de l'obra els pensaments i les actuacions que s'espera d'ells. Es tracta de Joan Gatell, l'alcalde del poble, i Julià, la mare de Cecília Amat. ¿Quins són aquests moments? Prepareu una **graella** amb els fragments de diàleg que permeten veure aquestes espurnes de revolta, i contraposeu-los a fragments de les parelles respectives, en el sentit contrari d'acatament, que trobareu fàcilment en les mateixes escenes.
- 40** Supposeu que sou una companyia teatral que ha preparat la representació d'*Aigües encantades* i que ha acudit a una fira teatral a la recerca d'un promotor que posi els diners per portar a escena l'obra. Prepareu un **pòster**, amb elements textuais i

Activitat d'interpretació ★

Resposta oberta. L'activitat permet donar una explicació al títol de l'obra. Poseu en comú els resultats i incorporeu-los al quadern de bitàcola. **Reflexió individual.** Es reprèn l'Activitat 12.

Activitat de síntesi ★

Poseu en comú les graells i obtindreu, així, el joc complet d'oposicions que aguanta ideològicament *Aigües encantades*.

Activitat d'interpretació i producció

En el segon acte, l'arribada de la pluja just després del monòleg de mossèn Gregori marca el clímax. En el tercer, s'hi arriba per l'augment gradual de la violència durant la discussió després de l'arribada de Cecília a casa, fins al cop brutal de Pere Amat a la seva filla, que és el clímax del conflicte.

Activitat d'interpretació i comparació ★

Poseu en comú les graells, que podeu fer en grup reduït, i incorporeu-les al quadern de bitàcola. Al segon acte hi ha un altre personatge, Manso, que també fa un canvi d'actitud al final de l'acte. ¿Creus que és la mateixa evolució que Joan Gatell i Julià? ¿Hi ha presa de consciència?

gràfics, que resumeixi les bondats de la representació que voleu promocionar. Es tracta de parlar de l'obra, però també de la vostra posada en escena i, sobretot, de l'oportunitat en el moment actual del missatge que l'obra transmet.

Recursos

Realitzeu pòsters digitals, de manera que pugueu usar diversos formats i allotjar els pòsters al quadern de bitàcola. [Canva](#) és una eina gratuïta que ofereix moltes facilitats. Us enllaço dues webs que expliquen com fer un pòster:

- [Babel](#) (Universitat de Girona).
- [Argumenta](#), un projecte de les universitats públiques de Catalunya.

Activitat de síntesi

L'activitat es pot realitzar en grups petits i, després, fer les presentacions dels pòsters a l'aula. La realització de l'activitat us donarà una bona visió de conjunt de l'obra.

- 41** Tot al llarg de la guia, he observat diverses vegades que Puig i Ferrer és un escriptor que utilitza com a material literari bàsicament la pròpia biografia, això és, que la majoria de personatges, d'escenaris i de situacions que retrata han sigut viscuts prèviament. Aquest tret, que resulta molt evident en la seva obra narrativa, també apareix a les peces teatrals, fins i tot a *Aigües encantades*, que potser és de les obres menys biogràfiques de l'autor. ¿En quin personatge creieu que Puig i Ferrer projecta la seva personalitat? ¿A qui es voldria assemblar? ¿Per què ho creieu? ¿Respon a un arquetipus modernista? Reflexiona les respostes.

Activitat d'interpretació

Més que la identificació del personatge, que resulta molt evident, pot ser interessant la seva caracterització i també la identificació amb l'intel·lectual redemptor modernista.

Reflexió individual. El tema es reprèn tot seguit a l'Activitat 42.

Aprofundiment

- 42** En el teatre regeneracionista, l'estètica i la dramaturgia romanen subordinades a la finalitat didàctica de les obres. Es busca desvetllar la consciència crítica dels espectadors i, d'aquesta manera, provocar una transformació en la societat. El Foraster, en conflicte amb la societat immobiliària i tradicional a *Aigües encantades*, és la figura encarregada de desvetllar aquests canvis. El tema és present també en novel·les modernistes d'idees com *Els sots feréstecs*, de Raimon Casellas, i en altres drames com *Cigales i formigues*, de Santiago Rusiñol.
- ¿Quines semblances i diferències mantenen el Foraster, d'*Aigües encantades*, i mossèn Llàtzer, d'*Els sots feréstecs*?
 - ¿Quina influència va exercir el pensament del filòsof Friedrich Nietzsche en la caracterització d'aquests protagonistes?
 - *Els herois*, de Thomas Carlyle, va tenir un ascendent important sobre Joan Puig i Ferrer, en el sentit de donar contingut a personatges dels seus drames que s'oposen a les idees establertes, com el Foraster. Analitzeu, però, les diferències importants d'aquest personatge amb els protagonistes de la novel·la *Els herois* de Prudència Bertrana.

Activitat de síntesi

És una activitat de síntesi perquè inclou des de la cerca d'informació i la interpretació de textos fins a la comparació i la producció. També posa en contacte la lectura amb la matèria de filosofia. Si els alumnes no han llegit les novel·les de Raimon Casellas ni de Prudència Bertrana, cosa possible, es pot començar amb alguns fragments clau en relació a l'activitat i adjuntar-los a un resum sumari de les obres; després, a partir de la cerca, es va ampliant la informació.

- 43** Hem vist que *Aigües encantades* és un drama que s'inspira en *Un enemic del poble* de Henrik Ibsen. Cerqueu informació sobre aquest dramaturg noruec i la seva obra, i analitzeu la influència que va exercir sobre els modernistes catalans i, en particular, sobre Ignasi Iglésias i Joan Puig i Ferrer. A més de la influència teatral en l'obra dels autors catalans, analitzeu l'ascendent que Ibsen va tenir sobre el Modernisme regeneracionista i les traduccions i les representacions de què va ser objecte a Catalunya durant el Modernisme.

Activitat de cerca i producció

A la bibliografia es disposa dels recursos necessaris. Valoreu la capacitat de destriar informació i relacionar-la amb altres autors i les seves obres. Es pot realitzar en grup i incorporar al quadern de bitàcola.

- 44 Visualitzeu *Un enemic del poble*, sigui en forma de lectura dramatitzada o bé de representació teatral, i feu-ne una **comparació** amb *Aigües encantades*, tot destacant les similituds i les diferències que mantenen.

Recursos

- ▶ [Un enemigo del pueblo](#) (TVE, 1981, 01:47:00). Es tracta d'una posada en escena tradicional, que segueix fidelment el text d'Ibsen.
- ▶ [Un enemic del poble](#) (Aula de Teatre, UPF, 2013, 01:01:35). És un muntatge més contemporani, que s'allunya de la literalitat del text, fet per actors no professionals, potser més difícil per a alumnes de batxillerat.
- ▶ El moviment ciutadà Salvem l'Aqüífer del Molinar va organitzar una lectura dramatitzada, amb actors no professionals, d'*Un enemic del poble*.
 - [Un enemic del poble, Acte I, Escena I](#) (18:47).
 - [Un enemic del poble, Acte I, Escena II](#) (20:19).
 - [Un enemic del poble, Acte II](#) (33:11).
 - [Un enemic del poble, Acte III](#) (24:32).

Activitat de comparació

Un drama com *Un enemic del poble* és prou dens per generar un conjunt significatiu de dades. Sens dubte serà una activitat més enriquidora si els alumnes, primer, posen en comú aquestes dades en un grup petit i, després, tota la classe crea coneixement de manera cooperativa.

- 45 La influència de Henrik Ibsen en el teatre modernista, en especial en el teatre regeneracionista, també es va deixar sentir en la formació dels personatges, molts dels quals estan inspirats directament en protagonistes dels seus drames. Alguns d'aquests personatges van esdevenir arquetips que es repeteixen en diversos drames d'autors com Joan Puig i Ferreter, Ignasi Iglésias o bé Santiago Rusiñol. Identifiqueu a *Aigües encantades* els personatges que s'adeqüen als arquetips següents i, sobretot, destaqueu els fragments de diàleg que millor els caracteritzen.

- ▶ L'artista o l'intel·lectual regeneracionista.
- ▶ La dona forta i independent.
- ▶ L'opositor a l'acció regeneradora.
- ▶ El dèbil i poruc, a qui la covardia no deixa decidir-se ni actuar.
- ▶ El mesell, sense voluntat, que canvia d'opinió segons les circumstàncies.
- ▶ L'ignorant, dominat per la superstició.

Activitat d'interpretació i producció

Poseu en comú els fragment de diàleg que hagueu escollit, de manera que obtingueu cooperativament una caracterització completa d'aquests arquetips. Aproveiteu el fet que no tots els arquetips corresponen a un sol personatge, per fer-ne un debat.

- 46 Cecília és la protagonista d'un segon conflicte a *Aigües encantades*, entre ella i el seu pare, com a representant d'una societat immobilitista i tradicional. S'ha observat que Cecília Amat presenta punts de contacte amb Nora Helmer, la protagonista de *Casa de nines* de Henrik Ibsen, però també moltes divergències. Feu una **comparació** de l'escena final d'ambdós drames, per mitjà de les similituds i les diferències de les seves protagonistes.

Recurs

En aquest [enllaç](#) podeu visualitzar un vídeo (19:26) amb l'escena final de *Casa de nines* (2002), emesa pel programa Estudio 1 de TVE. Prèviament, es pot explicar sumàriament l'obra a classe, perquè els alumnes sàpiguen qui són els personatges i entenguin les seves accions.

Activitat de comparació

Tant a *Casa de nines* com a *Aigües encantades*, l'escena final tanca un conflicte moral sobre l'emancipació femenina i el procés d'individualització de dues dones en una societat limitadora. Valoreu la capacitat per analitzar aquest conflicte, més enllà dels aspectes superficials.

- 47 Antoni Isern va ser un poeta, membre del grup modernista de Reus i amic íntim de Puig i Ferreter. Va néixer a Alcover l'any 1883, en una família humil de pagesos, i es va llevar la vida el 1907 al castell de Burriac, al Maresme. A l'annex «Textos

complementaris» he aplegat un dels seus millors poemes, «Als amics», que és un cant a l'amistat, la joventut i la lluita pel progrés social i la justícia. En primer lloc, llegiu-lo conjuntament i gaudiu-ne, amb l'ajuda de la professora que us guiarà en la lectura. En segon lloc, suposeu que sou periodistes i feu-ne una **ressenya crítica** per a la secció de cultura d'un diari, tot posant en relació l'ideari que expressa l'ern al poema amb el que es desprèn de les accions i les paraules de Cecília Amat a l'escena final d'*Aigües encantades*.

Recursos

Us enllaço tres webs que expliquen com fer una ressenya crítica:

- [Babel](#) (Universitat de Girona).
- [Argumenta](#), un projecte de les universitats públiques de Catalunya.
- [Club de Lectura](#) (Institut Castell d'Estela).

Per altra banda, a l'annex «Textos complementaris» disposeu de dos exemples de ressenya crítica sobre *Aigües encantades*.

- 48** Al setmanari *La Escena Catalana*, uns dies després de la primera representació d'*Aigües encantades*, que va tenir lloc al Teatre Romea, de Barcelona, la nit del 22 de març de 1908, va aparèixer una crítica d'aquesta representació, que he adjuntat a l'annex «Textos complementaris». D'entrada, llegiu-la. Veureu que la crítica no és gaire favorable. Després, responeu les qüestions que segueixen.

- ¿Quins són els elements de l'obra que reprova el crític?
- Segons el crític de *La Escena Catalana*, ¿què diferencia *Un enemic del poble*, d'Ibsen, del drama de Puig i Ferrer?
- Observa l'ús metafòric d'alguns mots: per exemple, la condició «bisexual» de Cecília. ¿Per què el crític qualifica Cecília Amat amb aquest adjectiu?
- ¿Creus que l'obra ofereix un punt de vista massa progressista per a la societat catalana de l'any 1908?

Recurs

Us adjunto, a l'annex «Textos complementaris», una segona crítica d'*Aigües encantades*, del setmanari *De Tots Colors* del dia 27 de març de 1908, que novament desaprova personatges i accions del drama. Utilitzeu aquesta crítica com a complement de la primera, en el sentit de confirmar i precisar idees, matisar algunes afirmacions i reflexionar sobre altres.

- 49** Feu una **lectura dramatitzada** d'*Aigües encantades* a l'aula. Recordeu que una obra dramàtica no es llegeix en veu alta com un text narratiu, sinó que s'ha d'adaptar la dicció a les característiques del personatge. Podeu veure un exemple de teatre llegit als recursos de l'Activitat 44, i un segon exemple als recursos següents.

Recursos

En aquest [enllaç](#) podeu visualitzar un vídeo (06:56) del programa *Tria33* del Canal 33 sobre l'oportunitat de llegir teatre. En aquest [altre enllaç](#) podeu escoltar un podcast (01:41:08) de la lectura dramatitzada de *La dama enamorada*.

Activitat d'interpretació i producció ★

Pel que fa a la literatura, una ressenya és un text breu sobre una obra, sigui un simple poema o bé una novel·la extensa, que demana treball i creativitat, a banda d'una lectura acurada del text per ressenyar. En aquest darrer sentit: ¿per què creus que les paraules Soledat, Mal, Bellesa, Pau, Progrés i Amor porten majúscula inicial? Incorporeu les ressenyes al quadern de bitàcola.

Activitat d'interpretació

Resposta oberta. L'activitat facilita que els alumnes expressin la seva opinió i prenguin partit sobre *Aigües encantades*, en haver de reflexionar sobre les dues crítiques negatives de l'obra. Aproveu-ho per generar un debat a classe, en què apareguin judicis i valoracions personals argumentades.

Activitat de producció ★

Avalueu la lectura, la dicció i la interpretació que faci cada alumne del seu personatge. Si enregistreu la lectura, la podreu allotjar al quadern de bitàcola.

- 50** Prepareu conjuntament una **ruta literària** a la Selva del Camp sobre Joan Puig i Ferrer. Els llibres que tenen aquesta població com a escenari, sigui parcialment o bé en conjunt, són *El cercle màgic*, *Camins de França* i *La farsa i la quimera*. Com que aquesta activitat demana molta dedicació, us proposo un conjunt de recursos per facilitar la seva planificació. També podeu escollir una de les rutes existents i seguir-la, preparant prèviament les lectures que hi fareu.

Recursos

- ▶ [Textos de Puig i Ferrer i indrets selvatans](#) (Endrets)
- ▶ [Plànol de la població](#) (Ajuntament de la Selva del Camp)
- ▶ [Cercador de rutes literàries a Catalunya](#) (XTEC).
- ▶ [Creació de mapes personalitzats](#) (Google).
- ▷ [Ruta literària Puig i Ferrer](#) (Ajuntament de la Selva del Camp).
- ▷ [Ruta literària Puig i Ferrer](#) (Camins de Lletres).
- ▷ *Ruta literària amb Puig i Ferrer* (La Selva del Camp: Ajuntament, 2008), de Joaquim M. Masdeu, és la guia d'una ruta preparada.

Activitat de síntesi

Avalueu la complexitat de l'activitat en totes les seves dimensions, però sobretot gaudiu de l'experiència de la lectura dels textos i de visitar els indrets que hi apareixen.

- 51** Alcover és la població que va furnir Puig i Ferrer dels espais necessaris per construir imaginativament *Aigües encantades* i, després, escriure el drama. Prepareu una **ruta literària** per aquests espais: el molí de Batistó, el Portal, la plaça Nova, l'ermita del Remei, les Fonts del Glorieta. Podeu incloure en la visita el portal de Na Saura, lloc on es trobava la impremta de Josep Aladern i que avui dia roman integrat al Museu d'Alcover. Tingueu en compte que alguns d'aquests indrets són fora de vila i no sempre a prop, així que planifiqueu-la com si fos una excursió literària a peu.

Recursos

- ▶ [Museu d'Alcover](#)
- ▶ [Guia d'Alcover](#) (Diputació de Tarragona)
- ▶ [Ermita del Remei](#) (La Ruta del Cister)
- ▶ [Mapa de la població i llocs d'interès](#) (Ajuntament d'Alcover)
- ▶ [Cercador de rutes literàries a Catalunya](#) (XTEC).
- ▶ [Creació de mapes personalitzats](#) (Google).

Activitat de síntesi

Cal escollir bé els indrets que visitarem, seleccionar els textos més adients i traçar la ruta que enllaci aquests indrets. Com en l'activitat anterior, avalueu la complexitat de l'activitat en totes les seves dimensions, però sobretot gaudiu de l'experiència.

BIBLIOGRAFIA, WEBGRAFIA I VIDEOGRAFIA

A| Bibliografia

La selecció bibliogràfica que presentem aquí sobre la figura i l'obra de Joan Puig i Ferrer segueix dos criteris: d'una banda, aquells treballs que donen un visió global del personatge i que permeten inserir-lo en els corrents literaris i els esdeveniments històrics que va viure, entre els quals hi ha alguns testimonis amb qui va compartir alegries i dificultats en uns mateixos anys; de l'altra, els estudis específics sobre *Aigües encantades* i la primera etapa teatral de l'autor de la Selva del Camp. Per a una bibliografia completa, consulteu [Traces](#).

ANGUERA, Pere «La colla de Ca l'Aladern». *Butlletí del Centre d'Estudis Alcoverencs*, núm. 3, juny-setembre 1978, pp. 2-7.

AULET, Jaume «Estudi preliminar», pp. 7-38 dins Joan PUIG I FERRETER, *Aigües encantades*. Barcelona: Edicions 62, 2008.

CANYAMERES, Ferran *El gran sapastre. Vida exterior d'un escriptor. Etopeia*. Caldes de Montbui: Agut Editor, 1977.

CASACUBERTA, Margarida «Introducció», pp. 5-43 dins Joan PUIG I FERRETER, *Aigües encantades*. Barcelona: Castellnou Edicions, 2001.

CASACUBERTA, Margarida «La dama enamorada, un drama modern», pp. 19-35 dins Joan PUIG I FERRETER, *La dama enamorada*. Barcelona: Proa, 2001.

FÀBREGAS, Xavier *Teatre català d'agitació política*. Barcelona: Edicions 62, 1969.

FÀBREGAS, Xavier «Joan Puig i Ferrer i la crisi del teatre català (1913-1917)». *Estudios escénicos*, núm. 14, pp. 44-61, 1970.

FÀBREGAS, Xavier «Josep Pous i Pagès, Joan Puig i Ferrer i la crisi del teatre català», pp. 197-223 dins *Aproximació a la història del teatre català modern*. Barcelona: Curial, 1972.

FOGUET, Francesc «Joan Puig i Ferrer: Teatre d'idees i passions (1904-1912)». *Revista de Catalunya*, núm. 182, març 2003, pp. 50-92.

FUSTER, Joan «Joan Puig i Ferrer», pp. 247-251 dins *Literatura catalana contemporània*. Barcelona: Curial, 1972.

GALLÉN, Enric «El teatre», pp. 379-448 dins Joaquim MOLAS (dir.), *Història de la literatura catalana*, vol. VIII: *Part moderna*. Barcelona: Ariel, 1986.

GRAELLS, Guillem-Jordi «Pròleg», pp. 5-22 dins Joan PUIG I FERRETER, *Aigües encantades*. Barcelona: Edicions 62, 1973.

GRAELLS, Guillem-Jordi «Pròleg», pp. 9-36 dins Joan PUIG I FERRETER, *Diari d'un escriptor. Ressonàncies, 1942-1952*. Barcelona: Edicions 62, 1975.

- GRAELLS, Guillem-Jordi** «Puig i Ferrater: del teatre a la novel·la», pp. 5-18 dins Joan PUIG I FERRETER, *L'home que tenia més d'una vida*. Alella: Pleniluni, 1980.
- GRAELLS, Guillem-Jordi** «Pròleg», pp. 7-17 dins Joan PUIG I FERRETER, *Memòries polítiques*. Barcelona: Proa, 1981.
- GRAELLS, Guillem-Jordi** «Pròleg», pp. 5-16 dins Joan PUIG I FERRETER, *Textos sobre teatre*. Barcelona: Publicacions de l'Institut del Teatre i Edicions 62, 1982.
- GRAELLS, Guillem-Jordi** «Puig i Ferrater, Alcover i alguns alcoverencs». *Butlletí del Centre d'Estudis Alcoverencs*, núm. 20, octubre-desembre 1982, pp. 20-27.
- GRAELLS, Guillem-Jordi** «Estudi introductori. La producció dramàtica de Joan Puig i Ferrater», pp. 9-43 dins Joan PUIG I FERRETER, *Teatre complet*, vol. 1. Tarragona: Arola Editors, 2001.
- GRAELLS, Guillem-Jordi** «Una dramatúrgia de *La dama enamorada*», pp. 9-18 dins Joan PUIG I FERRETER, *La dama enamorada*. Barcelona: Proa, 2001.
- GRAELLS, Guillem-Jordi** «Joan Puig i Ferrater i la professionalització de l'escriptor», pp. 15-40 dins Guillem-Jordi GRAELLS, Lluïsa JULIÀ, Dari ESCANDELL, Maite DOMINGO, Jordi GINEBRA, Josep BARGALLÓ i Josep A. BAIXERAS, *Puig i Ferrater. Cinquanta anys després*. Tarragona: Arola Editors, 2008.
- GUANSE, Domènec** «Joan Puig i Ferrater (1882-1956)», pp. 189-198 dins *Abans d'ara. (Retrats Literaris)*. Barcelona: Aymà, 1966.
- JULIÀ, Lluïsa** «Imatges, realitats. La dona en la primera etapa teatral de Joan Puig i Ferrater (1904-1914)», pp. 41-59 dins Guillem-Jordi GRAELLS, Lluïsa JULIÀ, Dari ESCANDELL, Maite DOMINGO, Jordi GINEBRA, Josep BARGALLÓ i Josep A. BAIXERAS, *Puig i Ferrater. Cinquanta anys després*. Tarragona: Arola Editors, 2008.
- MASDÉU, Joaquim M.** *Ruta literària amb Puig i Ferrater*. La Selva del Camp: Ajuntament, 2008.
- SIGUAN, Marisa** *La recepción de Ibsen y Hauptmann en el Modernismo catalán*. Barcelona: Promociones y Publicaciones Universitarias, 1990.
- SUNYER, Magí** *Els marginats socials en la literatura del grup modernista de Reus*. Tarragona: Associació d'Estudis Reusencs i Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Tarragona, 1984.
- SUNYER, Magí** «Joan Puig i Ferrater. *Aigües encantades*. Comentari del diàleg final», pp. 99-108 dins *Modernistes i contemporanis. Estudis de literatura*. Reus: Edicions del Centre de Lectura, 2004.
- VIDAL, Plàcid** *L'assaig de la vida*. Barcelona: Edicions Estel, 1934.
- VIDAL, Plàcid** *El convencionalisme de la vida*. Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana, 1972.

B| Webgrafia

Donem en aquesta secció els enllaços de les pàgines web més rellevants i, sobretot, més actualitzades sobre Joan Puig i Ferrer. La consulta s'ha realitzat durant la tardor de l'any 2020.

Web de l'escriptor a l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana

<https://www.escriptors.cat/autors/puigiferrerj>

Web de l'escriptor a Espais Escrits

<https://www.espaisescrits.cat/qui-som/autors/joan-puig-i-ferreter>

Web de l'escriptor a Endrets. Geografia Literària del Països Catalans

<http://www.endrets.cat/autor/287/puig-i-ferreter-joan-ca.html>

Web de l'escriptor a la Hiperenciclopèdia Històrica d'ERC

<https://memoriaesquerra.cat/biografies/puig-ferreter-joan>

Web d'*Aigües encantades* a Lletra (UOC)

<https://lletra.uoc.edu/ca/obra/aigues-encantades-1908>

Digitalització de la primera edició d'*Aigües encantades* a Interent Archive

<https://archive.org/stream/aigesencantade00puig#mode/2up>

Ruta literària Puig i Ferrer

<https://www.laselvadelcamp.cat/servei/ruta-literaria-puig-i-ferreter>

<https://caminsdelletres.wordpress.com>

L'escriptor a la Viquidèdia

https://ca.wikipedia.org/wiki/Joan_Puig_i_Ferreter

L'escriptor a la Wikiwand

https://www.wikiwand.com/ca/Joan_Puig_i_Ferreter

L'escriptor a Enciclopèdia.cat

<https://www.enciclopedia.cat/ec-gec-0053086.xml>

L'escriptor a Traces. Base de Dades de Llengua i Literatura Catalanes

<https://traces.uab.cat/search?cc=tracesbib&ln=ca&jrec=1&p=puig+i+ferreter>

C| Videografia

Canal Camp, la televisió local de la Selva del Camp, va realitzar l'any 2005 un documental sobre la infantesa i la joventut de Joan Puig i Ferrer, a partir del volum autobiogràfic *Camins de França*. Fou dirigit per Josep M. Pagès i protagonitzat per Oriol Grau. Actualment és accessible a la plataforma YouTube.

Camins de França (2005), 1: Pròleg

<https://www.youtube.com/watch?v=boycBAa9is>

Camins de França (2005), 2: Oratge i tenebra

<https://www.youtube.com/watch?v=yNQLXYZ8-Yo>

Camins de França (2005), 3: Llibertat i poesia

https://www.youtube.com/watch?v=sx7E_4WhMas

Camins de França (2005), 4: La primera nit a Marsella

<https://www.youtube.com/watch?v=GHyxhF2yYN4>

Camins de França (2005), 5: Una mala aventura

<https://www.youtube.com/watch?v=dPUvNVNsp38>

Camins de França (2005), 6: Com un vagabund

<https://www.youtube.com/watch?v=CgtLWLRmFI4>

Camins de França (2005), 7: El plaer de caminar (I)

<https://www.youtube.com/watch?v=n09TNMigL8k>

Camins de França (2005), 8: El plaer de caminar (II)

<https://www.youtube.com/watch?v=wneZqP5eC2k>

Camins de França (2005), 9: La terra de Mireia

https://www.youtube.com/watch?v=qA_CX0wibXg

Camins de França (2005), 10: Davant Mistral (I)

<https://www.youtube.com/watch?v=MqkjpVpJI0s>

Camins de França (2005), 11: Davant Mistral (II)

<https://www.youtube.com/watch?v=TungWPY6Pao>

Camins de França (2005), 12: Tornada a Marsella

<https://www.youtube.com/watch?v=dHMkGs0JpYo>

Camins de França (2005), Crèdits

<https://www.youtube.com/watch?v=g7Gz6VrJjeE>

D| Cronologia de Joan Puig i Ferrer

1882	Neix el dia 5 de febrer a la Selva del Camp, a la comarca del Baix Camp. Com que és fill d'una relació extramatrimonial, el seu pare no el reconeix. L'endemà del seu naixement és lliurat a una dida, amb la família de la qual viurà fins al sis anys a Alcover.
1888	Retorn a la Selva del Camp. Viu amb la mare a casa d'uns oncles. Cursa l'educació primària en aquesta població, fins a l'any 1894, a l'Escola Municipal i la de la congregació del Cor de Maria.
1894	Cursa l'educació secundària en una escola privada del poble natal, una experiència traumàtica tant pel que fa a l'aprenentatge com a la vida personal.
1896	Publica les primeres poesies, de temàtica floral, al setmanari <i>La Barretina</i> de Barcelona.
1897	Cursa el darrer any de l'educació secundària a l'Institut de Reus. Fa coneixença amb Josep Aladern i s'integra a la seva colla modernista. Col·laboracions a la premsa local.
1898	Treballa d'aprenent de barber i de practicat de farmàcia, sense cap interès. Diverses relacions amoroses turbulentes. Crisi existencial.
1899	Intent de suïcidi. Es desplaça a Barcelona i s'instal·la a casa d'uns oncles. Treballa en diverses farmàcies com a practicat i també d'ajudant de mestre en una escola, sense cap vocació. Fa amistat amb escriptors modernistes i entra en contacte amb grups anarquistes. Col·laboracions a la premsa modernista.
1903	Viatge a peu a França durant dos anys, en què viu la bohèmia negra plenament.
1904	Retorn a Barcelona. Inici de la seva producció teatral: publica <i>Diàlegs dramàtics</i> , escrita durant el viatge a França i editada per Plàcid Vidal. També acaba <i>La dama alegre</i> , la representació de la qual és rebutjada al Teatre Romea amb l'acusació d'immoral, però que s'estrena al desembre al Teatre de les Arts amb èxit.
1905	Segon viatge a peu a França, amb l'amic alcoverenc Antoni Isern, que retorna abans i se suïcida. Col·labora a <i>El Poble Català</i> .
1906	Estrena <i>Arrels mortes</i> , amb una bona rebuda del públic.
1908	Estrena <i>Aigües encantades</i> i <i>La dama enamorada</i> . En un cicle organitzat per Adrià Gual, pronuncia la conferència <i>L'art dramàtic i la vida</i> .
1909	Publica traduccions de Shakespeare i de Gorki.
1911	Treballa de redactor nocturn a <i>La Vanguardia</i> , diari conservador i monàrquic, per necessitats econòmiques.
1912	Estrena <i>El gran Aleix</i> . Publica una traducció de Tolstoi.

Figura D.1: Joan Puig i Ferrer l'any 1908
(Font: *De Tots Colors*, ARCA)

1913	Es llicencia en Filosofia i Lletres, en l'especialitat d'Història, per la Universitat de Barcelona.
1914	Estrena <i>La dolça Agnès</i> , que tanca l'etapa del teatre modernista de l'autor. Entra en una període de crisi creativa.
1917	Estrena <i>Garidó i Francina</i> , una comèdia sentimental, que inicia l'etapa d'acomodament al teatre burgès de Puig i Ferreter.
1918	Es casa amb Clotilde Barranco. Estrena <i>Les ales del fang</i> , un drama que Puig i Ferreter situa en el món de la pagesia i que suposa un retorn a la dramàturgia de l'etapa modernista. Publica la seva primera narració extensa, <i>La novel·la d'Ester</i> .
1920	Neix la seva filla Pilar. Deixa la redacció de <i>La Vanguardia</i> i entra a <i>El Día Gráfico</i> , també com a redactor nocturn.
1921	Estrena <i>La dama de l'amor feréstec</i> .
1922	Abandona la redacció d' <i>El Día Gráfico</i> i treballa successivament, en els anys següents, a <i>La Tribuna</i> , <i>La Campana de Gràcia</i> i <i>L'Esquella de la Torratxa</i> .
1923	Estrena <i>Un home genial</i> , una sàtira cruenta de la comèdia burgesa a la qual Puig i Ferreter no havia sabut acomodar-se.
1924	Publica la segona versió de <i>La dama enamorada</i> . Guanya el Premi Novel·la d'Ara, amb <i>L'home que tenia més d'una vida</i> , que veurà la llum l'any següent.
1925	Fa traduccions per a <i>La Publicitat</i> . Guanya novament el Premi Novel·la d'Ara, amb <i>Els tres atllucats</i> .
1926	Publica <i>Servitud. (Memòries d'un periodista)</i> , en què narra la seva experiència a <i>La Vanguardia</i> . És una crítica feroç i sarcàstica de la redacció i la direcció del diari, que va obtenir una bona rebuda de públic.
1927	Neix la seva filla Eva. Guanya el Premi Concepció Rabell, amb <i>Una mica d'amor</i> , un volum que recull narracions i novel·les breus escrites anteriorment. Inicia la publicació regular a <i>La Publicitat</i> .
1928	Exerceix de director literari d'Edicions Proa i dirigeix la seva col·lecció de novel·la Biblioteca A Tot Vent. Estrena la darrera versió del drama <i>La dama enamorada</i> , la seva obra de teatre més reconeguda. Publica <i>Vida interior d'un escriptor</i> .
1929	Publica <i>El cercle màgic</i> , novel·la amb la qual obté el Premi Joan Crexells, amb una certa polèmica.
1930	Abandona les col·laboracions amb <i>La Publicitat</i> i escriu per a <i>La Rambla de Catalunya</i> i, més endavant, per a <i>L'Opinió</i> .
1931	És elegit diputat per Barcelona a les Corts constituents de la República, sota les sigles d'Esquerra Republicana de Catalunya.
1932	Exerceix de director de <i>La Campana de Gràcia</i> . Al novembre, és elegit diputat al Parlament de Catalunya.

Figura D.2: Puig i Ferreter amb la seva filla Pilar
(Font: [Personatges il·lustres del Baix Camp](#))

1934	Publica <i>Camins de França</i> .
1935	Ingressa al Consell Executiu d'Esquerra Republicana de Catalunya. Fa col·laboracions al periòdic <i>El Diluvio</i> i al setmanari <i>L'Horitzó</i> .
1936	Publica <i>La farsa i la quimera</i> . Després de l'aixecament militar, exerceix diversos càrrecs públics a la Generalitat. Al setembre és enviat a París amb el nomenament de delegat de la Generalitat a França, d'on ja no retornarà mai més.
1939	Instal·la la família a Le Havre, en previsió de marxar si esclata la guerra a Europa, mentre que ell continua a París. Acusacions d'apropiació indeguda de cabals públics. Enemistat amb altres exiliats catalans.
1940	Consol Puig i Ferreter mor a Le Havre. Ha d'abandonar París, juntament amb la família, després de la derrota francesa i l'arribada imminent de l'exèrcit alemany. S'instal·len a la finca Les Sablons, a la Turena. Comença la redacció del cicle novel·lístic <i>El pelegrí apassionat</i> .
1942	Comença la redacció del dietari <i>Ressonàncies</i> a Les Sablons, que no acabarà fins a l'any 1952.
1946	Retorn a París. Acaba la redacció d' <i>El pelegrí apassionat</i> . Inicia contactes i gestions a efecte de la publicació d'aquest cicle novel·lístic. Impulsa la represa d'Edicions Proa per part de Josep Queralt.
1951	És nomenat ministre de Justícia del govern republicà a l'exili, càrrec del qual dimiteix el juliol de 1954 per causa de la salut malmesa.
1952	Edicions Proa publica, a Perpinyà, els dos primers volums del cicle novel·lístic <i>El pelegrí apassionat</i> : <i>Janet vol ser un heroi</i> i <i>Homes i camins</i> .
1955	Es publica <i>Vells i nous camins de França</i> , el quart volum d' <i>El pelegrí apassionat</i> , que serà el darrer que Puig i Ferreter tindrà imprès a les mans. Deixa instruccions precises al testament sobre la manera de procedir en la publicació dels volums pendents del cicle.
1956	Mor el dia 2 de febrer a París, d'una congestió cerebral. És enterrat al cementiri Père Lachaise.
1963	Josep Queralt, de Proa, publica <i>Pel camí dels desgreuges</i> , onzè volum d' <i>El pelegrí apassionat</i> , que serà el darrer que veura la llum a Perpinyà.
1975	Edicions 62 publica <i>Diari d'un escriptor. Ressonàncies, 1942-1952</i> , que recull les anotacions literàries del dietari.
1977	S'imprimeix, a Barcelona, <i>Ascensió</i> , i es tanca així la publicació d' <i>El pelegrí apassionat</i> .
1981	Proa publica <i>Memòries polítiques</i> , que aplega les opinions i les notes de tema polític del dietari <i>Ressonàncies</i> .

E| Textos complementaris

E.1 «Als amics», d'Antoni Isern

Poema d'Antoni Isern publicat al recull *Esplets d'ànima jove* (Barcelona: Impremta Catalana, 1903); cito per l'edició inclosa a *Obra literària* (Alcover: Centre d'Estudis Alcoverencs, 1984), a cura de Joan Cavallé i Magí Sunyer.

Als amics

Oh, Soledat, fa massa temps que, sola,
captives la meva ànima ansiosa;
el moviment i l'aire que revola
m'ha inspirat una vida més hermosa.
Vull enaltir-me i viure amb harmonia,
deixant rastre de llum i d'alegria.

Veniu, amics, que fins al darrer dia,
tranquil·lament vull tindre-us a ma vora;
trobareu en la meva companyia
consol per la vostra ànima que plora.
Veniu i restabliu-se a la ventura,
entre els dolços encants de la Natura.

Si vosaltres sentiu la vida dura,
no defalliu, vençuts per la tristesa;
si enlairar-vos voleu a la llum pura
per a alcançar una pròdiga bellesa,
lluïteu contra del Mal, i, tots a l'hora,
deslliureu-vos del fang, salteu a fora.

Si sota el jou vostra ànima avui plora,
trenqueu amb un esforç aqueixa carga,
destruïu l'opulència que atresora
riqueses que augmenteu amb pena amarga.
Quan guanyada tingueu eixa victòria,
veniu, donaré esplai a vostra glòria.

Ja vençuda allavors tota l'escòria,
per sempre a vostres peus serà rendida,
i aleshores serà satisfactòria
la Bellesa i la Pau de nostra vida.
La llibertat de més esplendidesa,
serà l'espai amb tota sa grandesa.

I amb la força de nostra juvenesa,
treballarem la terra productora;
pulcra i exuberant, amb sa tendresa,
naixerà la llavor germinadora
pel gran sosteniment de nostra vida,
sempre meravellosa i enaltida.

Una voluntat ferma i atrevida
tindrem al cor, pel goig de l'existència,
cantant a chor un himne ple de vida,
brindant amb entusiasme, amb eloquència,
amb crits que sortiran del fons del cor,
pel Progrés, per la Pau i per l'Amor.

E.2 Una crítica a *La Escena Catalana*

Aigües encantades es va estrenar al Teatre Romea, de Barcelona, la nit del 22 de març de 1908. Al setmanari *La Escena Catalana* (any III, núm. 79) del 4 d'abril de 1908 va aprèixer una crítica sobre aquesta representació, que reproduïxo tot seguit (amb l'ortografia normalitzada i la puntuació adaptada als criteris sintàctics).

Potser tenen raó els qui sostenen que el conflicte social en què fonamenta la seva última obra el senyor Puig i Ferrer és imaginari, per quan avui en els nostres pobles no hi ha tals gegants fellons,¹ sinó modestos i pràctics molins de vent, els quals pequen potser pel vici contrari del que se'ls atribueix en el drama supradit, això és, per un excés d'esperit pràctic; i no els en manca gens de raó als que troben la figura de la Cecília desesperadament antipàtica i... bisexual; mes, amb tot, a *Aigües encantades* hi ha... visions justíssimes d'una exquisida bellesa, personatges ben sostinguts i escenes interessants.

Davant d'aquesta obra, és impossible sostreure's del record d'*Un enemic del poble* de l'Ibsen, i és clar que això perjudica notablement l'efecte que ha de produir. El problema plantejat pel geni noruec és més humà, més universal, més lògic; l'escena cabdal en ambdues obres, la del míting, té en la

de l'Ibsen una transcendència que no assoleix la d'*Aigües encantades*; i en els procediments, mentre aquella assenyala nous indrets a la preceptiva, aquesta se sent perjudicada per emmotllar-se a la vella tècnica, fins al punt de desnaturalitzar el personatge principal sols per seguir comptant amb l'amor com a record suprem de l'interès dramàtic.

El senyor Puig i Ferrer té condicions indiscutibles per al conreu del teatre i no dubtem que, quan encerti un assumpte, triomfarà definitivament, mes, sense dir que aquesta vegada hagi fracassat, perquè l'obra ha tingut un bon èxit per moltes raons merescut, no ha arribat encara amb ella al lloc que té dret a ocupar entre els nostres autors.

J. E. S.

¹: 'Irats, irritats violentament, enfurits'.

E.3 Una crítica a *De Tots Colors*

Al setmanari *De Tots Colors* (any I, núm. 13) del 27 de març de 1908, cinc dies després de l'estrena, va sortir una crítica de la primera representació d'*Aigües encantades*, que reproduïxo tot seguit (de nou, amb l'ortografia normalitzada i la puntuació adaptada als criteris sintàctics).

Si totes les escenes de *Aigües encantades*, drama en 3 actes d'en Puig i Ferreter estrenat diumenge a Romea, tinguessin la mateixa vibració i intensitat del començament de l'obra, *Aigües encantades*, prescindint d'escoles i tendències, hauria estat un bon èxit. Mes no va passar així i, des de la segona meitat del primer acte, tot va esblair-se i va confondre's i, si bé l'autor triomfava en la bellesa del diàleg i en certs moments de la acció, el conjunt de l'obra no va pas convèncer. Allà hi manca unitat; vida en els personatges i realitat en el conflicte escènic. Allà hi sobren idees i discussions i discursos i, el que és més de doldre en un pensador, la serenitat esdevé sovint passió.

Certs personatges, com el desconegut, no hi són més que en esbós, i la noia i el pare, pequen de rigidesa. En canvi, el de la mare està ben sostingut i el mateix pot dir-se d'alguna altre figura episòdica...

Allò més d'elogiar i aplaudir en el drama d'en Puig és la valentia amb què és concebut i realitzat. I són d'elogiar també certs detalls d'un gran valor poètic, com aquella tornada

del pastor al final del segon acte, quan ve la pluja i el poble apedrega l'enginyer... Aquell moment i la intenció de l'autor, al començar l'acte, de pintar individualment la multitud abans de fer-la intervenir en l'acció, varen semblar-nos dos grans encerts del dramaturg i del poeta.

Referent al tercer acte, és desballestat i pobre. L'acció es retarda i els personatges ens parlen de coses que, si bé aïlladament tenen valor, en canvi, en aquells instants no ens interessen gens. Aquelles prèdiques de la noia *feminista*, no venen a to ni dintre el drama ni dintre el mateix caràcter de la noia. I només el final del acte, precís i sobri, aconsegueix posar-nos de nou en escena.

Aigües encantades fou representat amb força afecte. En Borràs, en Vinyes, en Tort, en Sirveni, en Daroqui, la Clemente, la Xirgu i tots els altres, varen portar-se bé. I els conjunts s'aplaudiren per l'encert i traça amb què es movien.

Espill

Colofó Aquest document s'ha compost amb [L^AT_EX](#) mitjançant les classes [kaobook](#) i [KOMA-Script](#), i s'ha utilitzat la família tipogràfica Fira Sans d'[Erik Spiekermann](#), sota llicència [SIL Open Font](#). El disseny del document privilegia la seva visualització en suport electrònic, però també roman venturosament subjecte a les virtuts del suport paper gràcies al format Adobe PDF. En aquest sentit, de cara a la seva impressió, les mides del document són 216 per 279 mm (ANSI Letter).

